

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

СИНОПСИС ЛЕКЦІЙ

до практичних занять з дисципліни

«ЛІТЕРАТУРА КРАЇН, МОВА ЯКИХ ВИВЧАЄТЬСЯ»

для здобувачів вищої освіти спеціальності 035 «Філологія»

(Електронне видання)

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри

германо-романської філології та перекладу

Протокол № 7 від 05.01.2023 р.

Київ

2023

УДК 821.111+821.111(73)](07)

Синопис лекцій з дисципліни «Література країн, мова яких вивчається» призначено для здобувачів вищої освіти денної та заочної форми навчання спеціальності 035 «Філологія» (Електронне видання) / Укладач: О.Г. Тараненко. Київ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2023. 97 с.

Запропонований синопис лекцій спрямований на надання допомоги здобувачам вищої освіти у підготовці до практичних занять з дисципліни «Література країн, мова яких вивчається». В ньому надано лекційні матеріали для підготовки до практичних занять,

Синопис лекцій розраховано на здобувачів вищої освіти філологічних спеціальностей.

Укладач:

О.Г. Тараненко, доцент, д. філол. н

Рецензенти:

О. І. Козьменко, проф, д. п. н.

А. Ю. Афоніна, доцент, к. псих. н.

ЗМІСТ

Вступ	4
Лекція №1	7
Лекція №2	9
Лекція №3	11
Лекція №4	14
Лекція №5	17
Лекція №6	20
Лекція №7	23
Лекція №8	25
Лекція №9	87
Список рекомендованої літератури	95

Вступ

Даний синопсис лекцій дозволяє ознайомитися з особливостями історико-літературного процесу Великої Британії і США, а також з творами і творчістю сучасних англійських та американських письменників та поетів.

При вивченні дисципліни студенти опановують стратегії читання як мовленнєвого уміння за рахунок формування усіх його видів, природу різних жанрів літературної творчості, спільне і своєрідне в змінах культурних традицій та літературних стилів, аналіз явищ художньої літератури, розвивають перекладацьку компетенцію та когнітивні здібності, здатність до самостійного пошуку і засвоєння нового матеріалу.

Дисципліна спрямована на формування знань і навичок у сфері теорії та історії літератури (англомовної зокрема). Мета викладання даної навчальної дисципліни – дати здобувачам вищої освіти якомога повне уявлення про те, як складалася англійська та американська література протягом свого історичного розвитку, як жанри формувалися у цей період і які жанри набули популярності у теперішній час, і як вони впливали й впливають на формування моралі та культури.

Здобувачі мають можливість ознайомитися з особливостями історико-літературного процесу Великої Британії і США, з творами і творчістю англійських та американських письменників згідно з вимогами програми для здобувачів першого курсу вищої освіти спеціальності 035 «Філологія».

Завдання дисципліни:

- ознайомити здобувачів з особливостями історико-літературного процесу Великої Британії і США, а також з творами і творчістю сучасних англійських та американських письменників і поетів;
- розвивати гнучкі стратегії читання як мовленнєвого уміння за рахунок

формування усіх його видів;

– усвідомлювати природу різних жанрів літературної творчості, спільне і своєрідне в змінах культурних традицій та літературних стилів;

– розвивати перекладацьку компетенцію;

– навчити майбутніх філологів аналізувати явища художньої літератури,

– розвивати когнітивні здібності, здатність до самостійного пошуку і засвоєння нового матеріалу;

– формувати позитивне відношення до вивчення сучасної літератури, а відповідно культури Англії і США.

Мета синопсису лекцій – зорієнтувати здобувачів на самостійне поглиблене вивчення окремих питань курсу та підготовки доповідей до практичних занять.

Лекція №1. Давня та середньовічна англійська література

Поняття «давній англійський» (або «англосаксонський») означає мову, літературу й культуру Англії перед Норманським завоюванням (1066), яке супроводжувалося відчутним поширенням усього французького. Жителями Британії до V ст. були британці, які належали до кельтської раси й розмовляли кельтською мовою. У V ст., після відступу римлян, територію Британії захопили германські або тевтонські племена: англів, саксів, ютів (Angles, Saxons, Jutes), які утворили свої 7 королівств. Кельти змушені були відступити на захід до Уельсу та на північ до Шотландії (там досі збережена кельтська мова). Племена розмовляли різними германськими діалектами, сповідували язичництво. Вони відзначалися войовничістю, вели безперервні міжусобні війни за верховенство. У IX ст. королівство англів Нортумбрія (Northumbria) уступило гегемонію Вессексу (Wessex), після чого західносаксонський діалект Вессексу став класичним діалектом давньоанглійської мови. Таким чином, родоначальниками сучасної англійської мови і літератури вважаються англосаксонські племена. Наприкінці VI ст. англосакси ще не мали писемної літератури, проте велике значення мала усна традиція, зокрема пісенна культура. Існували співці-музиканти – гласомани (народного типу) та скопи чи барди (професійні дружинні співці). Поширення набули застольні, похоронні, культові пісні, та найбільш популярними були військові пісні, у яких возвеличувались подвиги воїнів. Хоробрість, безпощадність до ворогів та відданість воєначальнику вважались основними ціннісними критеріями. Значний вплив на розвиток англосаксонської культури справила християнізація, здійснена Св. Августином Кентерберійським у 597 році. У м. Кент була збудована перша католицька церква. У зв'язку з християнізацією в англосаксонську мову поступово проникала латинська, оскільки література, привнесена з Риму, творилася латиною. Монастирі стали центрами освіти. Рання англосаксонська поезія пройшла через церковний фільтр, адже найбільша кількість письменних людей було серед церковних служителів. Саме завдяки їм збереглися зразки

староанглійської поезії і прози. Усі староанглійські тексти, які дійшли до наших днів, містяться в 4-х рукописних томах: Кодекс Беофульфа (Британський музей), Ексетерський Кодекс (Ексетерський собор, графство Девоншир), Верчельська книга (Пн. Італія), Кодекс Юніуса (Оксфорд). Вони складають 30000 рядків поезії, прози, релігійних інструкцій, історичних хронік. Наявність чи відсутність християнських елементів є одним із головних критеріїв хронологічної класифікації англосаксонської літератури. I. Найдавніша англосаксонська поезія, язичницька за духом та ідеями, з невеликою кількістю християнських елементів, які є швидше механічними: – героїчна поема «Беовульф»; – фрагменти битви під Фінсбургом (The Fight at Finnsburg); – елегії та вірші (передавали важке життя, втрати, у них переважають сумні настрої, відсутня надія на майбутнє): «Нарікання дружини» (Wife's Lament), «Послання чоловіка» (Husband's Message), «Мандрівник» (Wanderer).

II. Християнська поезія, яка ґрунтувалась на біблійних сюжетах. Це переважно гімни, у яких звучить хвала Богу (друга половина VII ст.). Належать двом найбільшим англійським поетам – пастуху Кедмону (Caedmon) та монаху Кюневульфу (Cynewulf). Єдиний твір Кедмона, який дійшов до наших часів – 9-рядковий гімн «Хвала Творцю» (Hymn). Що ж до Кюневульфа, то, окрім гімнів, він також створив англо-саксонською мовою дві поеми – «Єлена» (Elene) та «Юліана» (Juliana), у яких вперше в англійській літературі розкрито жіночі характери.

III. Латинська проза, найбільшим досягненням якої є «Історія англійської церкви» (Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum), написана поетом-монахом, якого називали Високоповажним (Venerable Bede, 673- 735). «Історія англійської церкви» перекладена багатьма європейськими мовами, вона дотепер не втратила своєї актуальності. Відомі й інші книги монаха, присвячені природознавству, історії, астрономії.

IV. Англосаксонська проза, написана західно-саксонським діалектом. До цієї групи належать переклади короля Альфреда (King Alfred the Great), який правив у період 871–900 рр. Був ученим, багато подорожував, поширював освіту серед

земляків, склав перший кодекс законів, переклав «Історію англійської церкви» англосаксонською мовою, а також частину Біблії. Завдяки йому почала писатися «Англосаксонська хроніка Англії», яку продовжували ще 250 років після смерті короля. Проза Елфріка Граматіка (Aelfric, 955-1020) – ученого, який переклав англійською мовою книгу Аурелія «Мистецтво Граматичне» (Ars Grammatica). Елфрік збагатив її вступом, поруч із латинськими вмістив приклади з англійської мови

Героїчна поема «Беовульф» Найбільш ранньою пам'яткою стародавнього германського епосу є англосаксонська поема «Беовульф» (Beowulf). Рукопис твору датується X ст., проте її виникнення пов'язують із VII, а за деякими джерелами з VI ст. Автор невідомий. У поемі поєднується християнське світосприйняття (здається світовий потоп, імена Каїна, Авеля, Ноя) з язичницьким. Однак язичницькі елементи переважають. Події у творі відносяться до переселення англосаксів на Британські острови. Мова йде про скандинавські племена (дани, шведи, геати), хоча наявні окремі згадки про англосаксонську дійсність. Очевидно, початкова версія поеми, яка передавалася з уст в уста, поступово доповнювалася та змінювалася співцями. Рукопис X ст. є кінцевим її варіантом. Сучасною англійською мовою поема була видана у першій половині XIX ст. Нині рукопис зберігається у бібліотеці Британського музею. Твір складається з 3000 рядків та двох частин. Містить фольклорно-казкові та міфологічні образи, а також згадки про реальні особи та події. Епос розповідає про славного воїна Беовульфа – героя скандинавського племені Геатів. Він прибув до Данії, щоб допомогти королю Гротгару подолати жахливу істоту – звіра Гренделя, який приходив уночі до замку Хеорт (оленячий дім) і вбивав людей короля, випиваючи з них кров. Це тривало 12 років. Ніхто з данців не міг з ним справитися. Гротгар скористався допомогою Беовульфа, відомого своєю мужністю, благородністю, вмінню плавати, як риба, а також незвичайною силою, яка рівнялася силі 30 людей. Смертельно поранений Грендель відступив, проте його мати, що жила на дні глибокого болота, вирішила помститися за сина. На дні водоймища за допомогою великого меча Беовульф розправився з обома чудовиськами. Пізніше Беовульф став королем данців. Він успішно правив своєю країною. Через 50 років правління вже доволі старому

королю прийшлося рятувати свій народ від іншого чудовиська – вогняного 9 дракона. Беовульф вдалося його подолати, проте від смертельного поранення витязь помирає. Поема завершується сценою похоронів Беовульфа, оспівуються його подвиги й мужність, які символізують перемогу людини над силами зла, темряви й смерті. Поема має велике пізнавальне та художнє значення. Детальні описи яскраво змальовують тогочасне життя воїнів, їх нелегкі походи, свята, розваги любов до моря і пригод. Стиль поеми пафосний, елегійний. Найбільшим художнім багатством твору є метафори – описові слова, або кенінги (kennings), які ґрунтуються на подібності двох предметів чи двох ідей. За їх допомогою образ поставав у цілком іншому світлі, що значно збагачувало стиль твору, сприяло уникненню одноманітності.

Sea – salt-stream, sail-road Ship – wave-goer Воїни – foot-going champions, heroes-in-battle, folk-troop defenders Coward – the tardy (late) – at – battle

АНГЛОНОРМАНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Англонорманський період пов'язаний із норманським завоюванням та змінами в культурі, які були його наслідком. Англосаксонська мова, яка вважалася грубою й непристойною, перейшла в ранг мови для домашнього вжитку, нею розмовляв простий люд. Знатні феодали, переважно норманці, користувалися французькою (норманським діалектом старофранцузької мови). Багато французьких слів, привнесених в англійську мову, існували паралельно з англійськими, проте мали смисловий інший відтінок. Наприклад, swine – pork, ox – beaf, sheep-mutton, calf – veal. У XI столітті в європейських країнах, зокрема Італії та Франції, відбувається розцвіт лицарського роману й куртуазної лірики. Однак в англосаксів, побут яких тяжів до патріархального, на той час ще не склався тип, який би відповідав континентальному лицарю. Відповідно куртуазія як етикет світської поведінки англосаксам була чужа. В XI – XII ст. завдяки норманським завойовникам лицарський стан із його кодексом честі поширився на теренах англосаксонських

племен. Однак куртуазна лірика та епос на різних говірках старофранцузької і провансальської мов були довгий час надбанням франкомовних феодалів як найбільш впливової сили світської та церковної знаті. Разом із норманською культурою в англійську проникли також фабльо та романси. Фабльо (the fabliau) – невелике віршоване оповідання сатирично-побутового змісту, у якому в комічній формі зображувались сцени щоденного життя. Нерідко сюжети тяжіли до непристойних, герої були далекі від ідеальних. Основна мета фабльо – розважати й повчати. Попри грайливий тон оповідей, кожен твір закінчувався коротким висновком-мораллю.

Романси (the romance) – віршовані оповідання, ліричні поеми, які оспівували хоробрість та галантність благородних лицарів, їхні подвиги та любов до жінки. На відміну від християнської літератури, герої романсів були світськими людьми зі своїми слабкостями та недоліками. У романсах поєднувались пафос, вишуканість із фантастикою та авантюрою. Перші взірці жанру мали старофранцузьке походження, були написані романським діалектом французької мови, тому й отримали таку назву. Вони проникли в Англію завдяки труверам – середньовічним французьким співцям-поетам (в Англії вони називались менестрелями). Романси англосаксонського походження тяжіли до героїчних, натомість у тих, що прийшли із Франції, увага фокусувалась на любовних історіях. Твори здебільшого присвячувались видатним подіям чи постатям: Олександрю Македонському, Енею, Троянській війні, історії мусульманського світу тощо.

Велика кількість романсів ґрунтувалась на кельтських легендах про короля Артура та 11 лицарів Круглого столу. Відомо, що Артур – один із князів бриттів V–VI ст., напівлегендарна-напівісторична особа, захисник бриттів від англосаксів. Перші усні перекази про короля належать кельтським співцям. Коли нормани осіли в Англії, вони почали шукати своїх героїчних літературних предків в англійській історії. Близько 1137 року валійський клірик Альфред Монмутський видав латинською мовою хроніку

«Історія королів Британії», яка була перекладена й частково доповнена французькою мовою **англонорманським поетом Васом** під назвою «Брут» (1156). У ній йде мова про легендарну історію королів Британії, починаючи від

псевдоісторичної постаті Брута, який буцімто був правнуком Енея, висадився на Британський острів ще до трагічного завершення вікової боротьби між бриттами й англосаксонськими завойовниками. Таким чином, Артура вони вважали нащадком Енея. Артур є центральним міфологізованим образом хронік, у них він набуває феодалнолицарських рис. Васу належить також знаменитий мотив Круглого столу, за яким збиралися лицарі короля Артура. Проте перші значні романи про Артура були створені французькими письменниками, серед яких найбільш визначне місце займає Кретьєн де Труа (II пол. XII ст.). У 1189–1207 роках на основі вищеназваних хронік англійський поет Лайамон створив героїчну поему «Брут, або історія Британії» (*Brut, or History of Britain*). Заслуга Лайамона в тому, що він, виступаючи як співець англійців, під ними розуміє саме британців. З них він починає героїчну історію свого народу. Підкреслено англійський, антинорманський характер поеми підсилений тим, що вона написана не старофранцузькою, а англійською мовою XII ст. римованим алітераційним віршем. Поему «Брут» вважають ранньою формою англійського лицарського роману. У XIII ст. з'явилося ще ряд лицарських романів англійською мовою: «Король Горн», «Пісня про Гавелока» та ін., проте за художніми якостями вони уступали французьким. У другій пол. XIII ст. в Англії посилюється інтерес до перекладу французького роману розмовною англійською мовою. Таким чином, можна говорити про позитивний вплив літератури французькою мовою на розвиток англійської культури. Все ж англійською мовою не було створено жодного лицарського роману світового значення. Лише у XV ст. Томас Мелорі видав книгу «Смерть Артура» (*Morte d'Artur*), де зібрав, систематизував і переробив усі відомі історії про короля Артура.

Томас Мелорі (Thomas Malory, 1417-1471) Томас Мелорі – виходець зі старого збіднілого роду норманського походження. Багато фактів із його життя залишилися невиясненими. Був дуже колоритною людиною, знався на військовій справі, обізнаний із лицарським етикетом, декілька разів сидів у в'язниці. Біографи припускають, що саме у тюремних стінах Мелорі писав свій роман «Смерть Артура», обдумуючи проблему втраченого лицарства та намагаючись

зрозуміти причини його занепаду. Повна назва роману «Книга Томаса Мелорі про короля Артура та його благородних лицарів» (Sir Thomas Malory's Book of King Arthur and of His Noble Knights of the Round Table), проте серед читачів він був більш відомий під старофранцузькою назвою «Morte d'Artur». Написана у 1460-1470 рр. (вийшла у світ 1485 р. після смерті автора зусиллями друкаря Кекстона), книга набула у свій час широкого розголосу та популярності. У ній багато посилань на французькі романи «артурівської тематики». Мелорі зібрав усі відомі на той час легенди, перекази, сюжети лицарських романів про Артура, проте «Смерть Артура» – не переказ чи переклад, а цілком оригінальний твір. Він починається історією народження Артура, його приходу на престол, далі описуються пригоди короля та його лицарів. Завершується твір смертю Артура. Роман складається з 8 книг (21 епізоду, 50 розділів), кожна з яких можна вважати закінченим твором з особливим трактуванням подій та персонажів. Книги мають такі назви: «Артур і Луцій», «Артур і Мерлін», «Повість про сера Ланселота», «Повість про сера Гарета», «Повість про сера Трістана», «Повість про Святий Грааль», «Повість про сера Ланселота і королеву Гвіневеру», «Смерть Артура». Мова у книзі йде про те, як під владою легендарного Артура, який стає повелителем Європи (як і в Монмутського), згурпувались різноманітні сили британського війська, як виникло братство Круглого столу, яке приймало у свої ряди лише тих, хто відповідав канонам ідеального лицаря. Окрім того, у роман також були включені сюжети про чашу Грааля, на пошуки якої відправлявся найбільш гідний лицар (віруючий аскет, незаплямований жодним гріхом). І хоча кожна книга є самостійною, крізь увесь роман проходить єдиний конфлікт – між родичами і прибічниками Гавейна (племінника Артура) та Ланселота (нагадаємо, що Ланселот, рятуючи Гвіневеру від загибелі, випадково убив Гарета – брата Гавейна). Гавейн уособлює старий світ, Ланселот – новий, він віддає перевагу коханню, почуттям перед обов'язком. Цей конфлікт призвів до розпаду лицарства, а також Круглого столу, який і був його (лицарства) запорукою. Лицарська утопія, створена Мелорі, гине від цілком реальних причин – її губить феодальна смута: недавні брати по Круглому столу винищують один одного, а у виграші

залишаються ті ж самі насильники і деспоти, яких до пори утихомирював і карав король Артур.

Увесь світ роману – минуле, яке уже ніколи не повернеться, роман є тугою за справжнім середньовічним лицарством. Тут варто відзначити, що Мелорі жив в епоху війни Червоної і Білої троянд (1455-1485), причиною якої також був внутрішній конфлікт між Йоркською та Ланкастерською династіями за трон. Цілком очевидно, що Мелорі, зображуючи минуле, мав на увазі сучасну йому Англію, тож у минулому намагався знайти вирішення сучасних проблем. Таким чином, як жодний з лицарських романів, твір Мелорі близький до епохи, в якій жив сам автор. На відміну від попередніх лицарських романів, «Смерть Артура» написаний не у формі вірша, а прозою. У романі співіснують різні стилі, проте переважає дух фольклорної, доавторської оповіді з притаманною йому умовністю. Артурівська тематика належить до однієї з найбільш поширених у світовій літературі. Легенди про Артура, наприклад, лягли в основу поеми Е. Спенсера «Королева фей» (1589), твору Т. Браунінга «Королівські ідилії» (1859), роману М. Твена «Янки з Коннектикуту при дворі короля Артура» (1889) та ін.

ПЕРЕДВІДРОДЖЕННЯ.

Джефрі Чосер (Geoffrey Chaucer, 1340-1400) Найбільш яскравий представник перехідного періоду від Середньовіччя до Відродження, сучасник і послідовник Петрарки і Боккаччо, фундатор сучасної англійської писемності, передвісник епохи Відродження в Англії. Народився у Лондоні в сім'ї купця норманського походження. Був всебічно освіченою людиною, міг читати по-французьки, по-італійськи, латиною.

Дж. Чосера вважають найбільш видатним англійським митцем дошекспірівської доби. У нього було багато послідовників, та жоден не міг досягти майстерності свого вчителя. Чосер – автор віршів, поем, балад, прозових взірців. Хоча в ранніх творах поета домінують середньовічні канони, але відчуваються ознаки передренесансних тенденцій, які виявляються, з одного боку, в увазі до особистості, її почуттів та прагнень, із другого – у всебічному охопленні поетом сучасної дійсності. У світову літературу Чосер увійшов як автор великих епічних

поем, присвячених різним подіям придворного життя Англії, серед них «Книга герцогині» (The Book of Duchess, 1369), «Дім слави» (The House of Fame), «Пташиний парламент» (The Parliament of Fowls, 1381- 1382), «Троїл та Кризеїда» (Troilus and Kressid, 1385), «Книга про добрих жінок» (The Legend of Good Women) та ін. Вдаючись до властивих середньовічній літературі прийомів та засобів, зокрема алегорій та символів, філософських узагальнень, Чосер звертається до психологічних та портретних характеристик, реалістично змальовує тогочасне життя Англії. Поеми стали важливим етапом на шляху створення головного твору Чосера – «Кентерберійських оповідань» (Canterbury Tales), в якому автор виступив як новатор англійської писемності, заклавши основи розвитку літератури Відродження. Задум написати твір виник у 1386 р. Через два роки Чосер здійснив подорож до Кентербері, щоб особисто відвідати собор, де був похований Томас Бекет – архієпископ кентерберійський, убитий 1170 р. лицарями Генріха II. «Кентерберійські оповідання» – книга віршованих оповідань, розказаних групою паломників, які ведуть свій шлях із постоялого двору під назвою «Табард» у передмісті Лондона до Кентербері, щоб 18 вклонитися мощам святого Томаса Бекета. Всього зібралося 29 прочан, до них приєдналися господар таверни Гаррі Бейлі та автор. Щоб цікавіше провести час, кожен мав розповісти по дві історії туди і по дві зворотною дорогою. Таким чином, мало бути 120 оповідань, але Чосер встиг написати лише 24, причому три з них залишилися незавершеними (всього у творі 17000 рядків, що становить близько половини усієї спадщини митця). Учасники прощі прийшли з усієї Англії, належать до різних станів та професій. Серед них лікар, моряк, купець, юрист, землевласник, вдова, мельник, монах, ремісник, службовець, писар, лицар та ін. Правда, високі церковні та аристократичні чини відсутні, як і представники найбідніших верств населення. Наприкінці мав бути вибраний переможець, якого чекав в нагороду обід («a dinner would be given to a winner»).

У творі Чосер використав такі новітні жанри середньовічної літератури, як фавль, байку, лицарський роман, проповідь, житіє та ін., а також характерні для них алегорію, фантастику, примітивну дидактику. Вставлені в рамки реалістичного прологу, вони є вмотивованими й виправданими. У «Загальному пролозі автор

уводить читача в коло персонажів, подає їхні характеристики, демонструє власне ставлення до сучасності. Кожний персонаж – чітко виписана індивідуальність, водночас є типовим представником того чи іншого соціального прошарку. Характеристика прочан доповнюється в малих прологах, які є з'єднуючою ланкою між оповіданнями. У них оповідачі вдаються до самохарактеристики, слухачі у свою чергу виказують власне враження від розповіді, висловлюються щодо особи оповідача, сперечаються між собою, проявляючи при цьому свою вдачу. На розкриття людської сутності персонажа спрямоване й саме оповідання. Кожен обирає тему й розповідає у притаманній йому манері, яка відповідає його темпераменту, культурному рівню, світогляду, життєвому досвіду. Отож, обрамлення (загальний пролог і малі прологи) разом з оповіданнями становлять одне ціле. У книзі Чосер викриває негативні явища, властиві англійському суспільству XIV ст.: лицемірство й удаване святенництво служителів церкви, легковірних чоловіків і зрадливих дружин, зажерливих купців та управителів, пародіює лицарські романи тощо. Проте письменник не моралізує, завдяки власній спостережливості, він списує характери з життя, показує представників різних класів та прошарків такими, які вони є. Власне, заслуга і новаторство Чосера полягає в новій концепції людини та дійсності – він відходить від середньовічного схематизму та абстракції, протиставляючи їм естетичний принцип життєвої правди. Його герої конкретні, наділені індивідуальними рисами, водночас відповідають тому чи іншому соціальному типу. Твір пройнятий вільнодумством, вірою в людину, її можливості, що буде характерно для епохи Відродження. Письменник велику увагу приділяє побутовим обставинам, ситуаціям, в яких проявляються психологічні типи людей. Змальовуючи сцени й епізоди англійського життя, автор висвітлює їх з позиції здорового народного глузду. В його оповіданнях використовується народна байка, звучить народний гумор. Середньовічна лицарська романтика співіснує з приземленим грубим комізмом та ідеалізацією патріархальної добродійності сільських жителів. Надзвичайно велика роль Чосера і в розвитку англійської поетичної практики. Він відмовляється від алітераційного вірша, запроваджує в англійській літературі силабо-тонічне віршування (чергування наголошених та ненаголошених складів),

добившись гармонійного поєднання правил англійської алітерації з італо-французькою версифікацією. Окрім того, Чосер прищепив англійській поезії точне або «багате» римування, яке на англійський манер почали називати «королівським» (правда, у «Кентерберійських оповіданнях» це римування виглядає штучним через невідповідність правопису вимові). Оповідання написані ямбічним пентаметром (10 складів, наголос на другому складі, парне римування). Також Чосер широко вводить нові слова, які досі вживаються в англійській мові: (daisy – day's eye – light, snow–white), нові жанри (роман у віршах, віршовану новелу), закладає основи сатиричної традиції в Англії, в його арсеналі анекдоти, жарти, натяки, насмішки, грубий гумор, сарказм.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ.

1. Беовульф. Загальна характеристика
2. Жанр романсу у середньовічній Англії
3. Легенда про короля Артура. Головні аспекти.

Джефрі Чосер. Кентерберійські оповідання

Лекція №2. Література Англії від доби Відродження до XVII століття

Відродження (Ренесанс) – епоха, упродовж якої європейська культура досягає найвищого розвитку. Назва пов'язана з відродженням інтересу до грецької та римської культури, літератури, мистецтва. Епоха зосередила свою увагу на утвердженні свободи людини, возвеличенні її інтелекту, душі, тіла. Людина поставала як вінець Божого творіння. Новий світогляд увійшов в історію як «гуманістичний».

Гуманізм став провідним літературним, філософським та просвітницьким напрямом Відродження, переносив центр уваги з життя людини після смерті на життя земне. Тож релігійні та моральні ідеї уступили місце естетичним та інтелектуальним. Рух розпочався в Італії наприкінці XIV ст., поширившись

пізніше у більшості європейських країн. В Англії Відродження припадає на період кінця XV – поч. XVII ст. і співпадає з роками правління династії Тюдорів – Генріха VII, Генріха VIII і Єлизавети I (дочки Генріха VIII). Умовно його можна поділити на три періоди: раннє, зріле і пізнє.

Ранній етап Відродження (кінець XV – I половина XVI ст., правління Генріха VII та Генріха VIII) позначений розвитком університетської освіти, розквітом поетичного мистецтва та музики. Запровадження Генріхом VIII реформи церкви (Реформація) сприяло більш вільному підходу до інтерпретації Біблії і розвитку перекладу. Реформація полегшила наступним поколінням англійських гуманістів боротьбу за світську культуру проти церковної, за життєстверджуючий радісний світогляд проти середньовічного чернечого аскетизму. Найбільш видатною постаттю цього періоду є Томас Мор – автор славнозвісної «Утопії». Він вважається письменником, який започаткував Відродження в Англії.

Важливим явищем раннього Відродження є творчість Томаса Вайєта і Генрі Сарі – поетів, які запровадили в англійській літературі жанр сонета та значно оновили англійську поезію.

Зріле Відродження або Єлизаветинський період (друга половина XVI ст., правління королеви Єлизавети 1558-1603 р.р.) – найбільш успішний етап суспільно-політичного та культурного життя Англії. Країна стає могутньою морською державою, відбувається деяке примирення буржуазії і дворянства, розвиваються міжнародні зв'язки, що сприяє культурному обміну. Лондон перетворюється на важливий комерційний та культурний центр. На цей період припадає розквіт ідей Відродження, з'являється плеяда англійських ліричних поетів, виникає багата драматургія, розвиваються усі жанри роману: лицарський, пасторальний, авантюристичний, реально-побутовий. Значне місце займає перекладна література, поширення набуває науково-філософська думка, виникає матеріалістична філософія Ф. Бекона.

Найбільш видатними поетами зрілого Відродження вважаються Філіп Сідні, Едмунд Спенсер, Вільям Шекспір, серед драматургів слід відзначити Томаса

Кіда, Крісофера Марло, Вільяма Шекспіра.

Пізнє Відродження – (Якобінський період – роки правління Якова I Стюарта 1603-1625) позначене певним розчаруванням в ідеалах гуманізму. З'являються філософські напрями і тенденції, які свідчать про початок кризи гуманізму та поширення барокових тенденцій. Література набуває іншого характеру – з одного боку, посилюється розважальний момент, з іншого – спостерігається тяжіння до релігії. Якобінська драма представлена діяльністю сучасника і наступника Шекспіра Бена Джонсона, поезія – творчістю Джона Донна та школою поетів-метафізиків.

Томас Мор (Thomas More, 1478-1535) Один із найбільших англійських мислителів, засновник утопічного соціалізму, безкорислива і безкомпромісна людина, друг Еразма Роттердамського Перу Томаса Мора належать короткі оповідання, ліричні вірші, присвячені першому коханняю, сатиричні епіграми, праця «Історія Ричарда III», яка стала взірцем нової історіографії і лягла в основу однойменної драми Шекспіра. Найбільш важливим витвором митця стала «Утопія» (Utopia), повна назва якої «Золота книга, така ж корисна і захоплююча про найкраще влаштування держави і про новий острів Утопії». Оpubлікована 1516 року латинською мовою. Т.Мор жив в епоху великих географічних відкриттів, тому помістив модель досконалої цивілізації на одному з щойно відкритих островів, загублених в океанських просторах. Роман складається з двох частин: перша написана у формі діалогів між різними людьми за прикладом Платона: автор, кардинал Мортон (покровитель Тома), голландський гуманіст Петро Егідій і бувалий мандрівник португалець Рафаїл Гітлодій. У цій частині розкриваються вади англійського суспільства XVI ст. Друга частина – розповідь Рафаїла про країну Утопію, яка розташована на захід від берегів Південної Америки. Видуманий герой Рафаїл буцімто був висаджений на берег Бразилії під час четвертої подорожі флорентійського мореплавця Америкго Веспуччі на Зх. Півкулю 1503 року. Такий факт справді мав місце – декілька моряків були висаджені там, що підтверджено документально. Гітлодій об'їхав багато невідомих країн, у тому числі Утопію, де провів 5 років. Книга написана у документально-достовірному стилі, хоча

автор і підкреслює вигаданість місцевості та звичаїв утопійців. В основі твору – метод контрасту. Картина ідеального суспільства протиставлена тогочасній Англії (пізніше такий принцип використає Свіфт у романі «Мандри Гуллівера»). Перша частина побудована у формі діалогу-дискусії названих персонажів: один розповідає, інший сумнівається, що можна розцінювати як суперечку Мора із самим собою як гуманістом, який мріє про перетворення, водночас політиком, який розуміє реальний стан речей. У розмовах розкривається картина суспільно-політичного життя Англії початку XVI ст. Через збільшення земель під пасовиська для овець (ціна на тонку шерсть зростає) орендатори-землероби залишаються без роботи, їм загрожує бідність (вівці поїдають людей і не здогадуються про це). Встановлення грошових відносин призводить до занепаду землеробства, селяни розоряються і стають батраками. Щоб розправитися з волоцюгами-грабіжниками, король наказує їх вішати – вішають по декілька людей на одну шибеницю, замість того, щоб вникнути у причини, які породжують злочинність. Король зацікавлений лише в накопиченні грошей, підкоренні інших держав і не намагається розумно вирішувати справи у власній країні. Основну причину суспільного зла Томас Мор вбачає у приватній власності і грошових відносинах, які породжують жадність та скупість в одних і надмірну розкіш в інших. Інша причина – це зневага до фізичної праці, що є причиною існування цілої армії неробів – аристократів, військових, монахів, священників.

У другій частині автор розповідає, як ці проблеми вирішуються в Утопії. Тут живуть общинами на чолі із князем, усі працюють, за виключенням державних мужів та учених. На працю виділено три години в день, решта часу присвячено заняттям науками, розумним розвагам. Побут простий, всі одягнуті в однаковий і простий одяг, гроші відсутні, беруть на базарі те, що необхідно, запасів не роблять, у містах проводяться спільні обіди, існує чіткий поділ праці. Живуть утопійці великими сім'ями у просторих будинках, які даються їм на тривале користування, але без привласнення. Хлопці і дівчата виховуються разом, особливо талановитих звільняють від сільськогосподарських робіт та занять ремеслами і навчають різним наукам. Одна з особливостей Утопії –

демократизм соціального ладу: межа між розумовою і фізичною працею відсутня, всі охочі після роботи можуть послухати лекції, зайнятись інтелектуальною працею. Тут немає аскетизму, щастя людей – у гармонійному розвитку усіх громадян, у розумному чергуванні праці на суспільне благо і заняттях для задоволення. Смертні кари заборонено, конфлікти з сусідами вирішуються мирним шляхом, для цього не шкодують золота. За межі острова виходять лише для захисту союзників від ворога чи з метою заволодіння територіями, які пустують. Для можливого захисту батьківщини молодь проходить військову підготовку. Усі посадові особи обираються на короткий термін і лише король (князь) – довічно. За зовнішніми манерами, одягом тощо він нічим не відрізняється від інших членів суспільства. Серед утопійців панує повна віротерпимість, визнається верховна влада єдиного непізнаного бога, різною є лише символіка. На острові є раби, які виконують найбруднішу роботу. Рабством заміняють смертну кару злочинцям. На думку Мора, «краще карати вади, ніж людину». Після видання «Утопії» значно виросла популярність Мора не лише в Англії, а й за її межами. Книга породила чимало унаслідувань: у 30-х роках «Гаргантюа і Пантагрюель» Ф. Рабле, 1623 р. – «Місто сонця» італійця Кампанелли, кінець XVI ст. – «Нова Атлантида» філософа Ф. Бекона, «Держава Сонця» (1647-1655) Сірано де Бержерака.

Філіп Сідні

Наступний історичний етап розвитку англійської поезії – творчість Філіпа Сіднея/Сідні (Philip Sidney, 1554-1586) – освіченого гуманіста, державного діяча, воїна. Йому належить цикл сонетів «Астрофель і Стелла» (Astrofel and Stella, напис. 1583, вид. 1591 р.), який включає 108 сонетів про кохання та 19 пісень. Сідні написав також пасторальний роман «Аркадія» (Arkadia), у якому на тлі пригод і подвигів розкрив теми кохання та людської шляхетності. Сідні справив великий вплив на розвиток англійського письменства не лише як поет та прозаїк, а й теоретик віршування. 1583 року написав працю «Захист поезії» (The Defence of Poesie – опублікована 1595), у якій, захищаючи поезію від нападів пуритан, проголошував право літератури не лише повчати, а й

розважати та приносити задоволення. Спираючись на праці Аристотеля, висунув принципи поєднання національної традиції і високої майстерності, героїчного начала, мімесису тощо.

Сонети В. Шекспіра

Як ліричний поет заявив про себе наприкінці XVI ст. і Вільям Шекспір (William Shakespeare, 1564-1616). У період вимушеної перерви, коли лондонські театри не працювали через чумний карантин, він опублікував дві поеми на сюжети античної міфології та історії: «Венера і Адоніс» (Venus and Adonis, 1593) та «Лукреція» (Lucrece, 1594), які присвятив своєму покровителю графу Саутгемптону. Шекспір назвав першу поему первістком своєї фантазії, не вважаючи, очевидно, повністю «своїми» написані на той час п'єси (поезія ставилась вище драми, була більш престижним заняттям). Читачі добре відгукнулися на дебют Шекспіра, високу оцінку перша поема отримала і в критиків. З більшим інтересом були зустрінуті сонети Шекспіра, видані окремою книгою 1609 року. Всього він написав 154 сонети, які можна поділити на дві групи: перші адресовані молодому, красивому юнакові із знатного роду, наступні «смаглявій дамі» (dark lady) – коханій поета, чорноволосій, чарівній, дотепній і доброзичливій жінці, проте непостійній і зрадливій. Сонети присвячені містеру В. Г. (Mr. W. H.), особа якого не встановлена. Припускають, що це або Вільям Герберт (граф Пемброк), або згадуваний вище граф Саутгемптон. У сонетах першої групи юнак постає єдиним об'єктом натхнення автора. Оповідач оспівує дружбу з хлопцем, обіцяє через поезію увіковічити його ім'я (81). Пізніше стає зрозумілим, що юнак і «смаглява дама» зраджують поета, це ранить його до глибини душі (144). Стосунки між оповідачем, молодим хлопцем і «смаглявою дамою» набувають характеру емоційного трикутника з дуже гострими кутами. Проте заради дружби поет готовий поступитися коханням, він намагається стати вище розчарувань та смутку, часто роздумує про плинність часу та вічність поезії (18, 55, 146). Сонети Шекспіра свого часу були досить сміливими у своїй відвертості. У них – безпосереднє вираження особистості в інтимній ліриці. Замість умовно-декоративного стилю, притаманного петрарківському сонету, бачимо

безіменних, але абсолютно конкретних поета, його друга і даму серця, особу підступну, з темним поглядом, важкою ходою, жорстким, як дріт, волоссям, неприємним запахом з рота (130). Про себе поет також розповідає майже все: коли болить у нього серце, коли нога, коли неприємності, а коли просто поганий настрій (118-120). Як психолог і реаліст Шекспір у сонетах набагато випередив свій час, тому вони були відомі лише вузькому колу людей. Їх видання, на думку текстологів та істориків, було здійснене піратським способом без відома автора. Сонети не були опубліковані й у першому посмертному повному зібранні творів, куди входили лише п'єси. Поезія Шекспіра була дещо відірваною від поточного літературного процесу, оскільки автор не підтримував близьких стосунків із середовищем тогочасних передових поетів.

ПІЗНЄ ВІДРОДЖЕННЯ

Френсіс Бекон Найбільш самостійною за своїм історичним значенням була в Англії проза есеїстична, вагоме місце в якій належить Френсісу Бекону (Francis Bacon, 1561-1626). Його «Досліди та настанови, моральні й політичні» (The Essays or Counsels, Civil and Moral) є синтетичним витвором державного діяча та ученого. Створювалися вони впродовж декількох десятиків років (перші досліди – 1612, наступні – 1625). Писав латинською мовою. Ним були також видані історичні праці «Історія правління короля Генріха VII» (1621), «Історія Генріха VIII», «Історія Англії». Наслідуючи «Утопію» Т. Мора, Ф. Бекон написав утопічний твір «Нова Атлантида» (The New Atlantis, 1624). У ньому йдеться про розташовану на одному з островів Землі уявну країну, в якій пріоритет надається розуму й інтелектуальному рівню. Головний механізм розвитку суспільства – технічна думка, яка відкриває дорогу до матеріального збагачення. Правителі країни – далекоглядні вчені і підприємці, які знають ціну грошам. У суспільстві віддалено намічені риси своєї технічної держави, позбавленої гуманізму – головного принципу утопічної держави Т. Мора. На відміну від свого попередника, Ф. Бекон створив суспільство, яке знаменувало прихід нової буржуазної епохи. Роман залишився незавершеним через смерть автора.

Крістофер Марло Одним із найбільш талановитих попередників Шекспіра вважається Крістофер Марло (Christopher Marlowe, 1564-1593) – ровесник Шекспіра, поет і драматург, увійшов в історію літератури як фундатор англійської трагедії епохи Відродження

велика трагедія Марло «Трагічна історія доктора Фауста» написана на основі сюжету популярної німецької легенди про чорнокнижника, який продав душу дияволу. Марло належить першість серед письменників в опрацюванні в драматичній формі легенди про Фауста. Шпіц, який записав цю легенду в Німеччині в народній книзі, був лютеранином, тому застерігав учених від гріховного зацікавлення наукою й відсутності страху Божого. Англійський драматург надав творові іншого звучання, змінивши філософський і моральний зміст легенди, хоча зберіг основний сюжет. Конфлікт «Фауста» – це конфлікт добрих і злих сил у душі чорнокнижника (ці сили у трагедії виступають конкретними персонажами), який завершується смертю героя. За жанром є філософсько-психологічною драмою. Фауст у Марло – така ж титанічна натура, як Тамерлан: він віддає душу дияволу за знання, земне щастя і владу. Чорнокнижник незадоволений схоластичними науками, богословськими вченнями, які принижують людину, твердячи їй весь час про первородний гріх та про визначеність людської долі. Угода з Мефістофелем має зробити його володарем світу, забезпечити небувале багатство й могутність. Фаустом керують не лише суто егоїстичні інтереси, він має намір організувати декілька університетів, знищити в них схоластику й дух аскетизму, збільшити військову могутність батьківщини, завоювати сусідні країни. І все ж у намірах вченого не відчувається високої мети, він хоче стати безсмертним, водночас постійно відчуває власну вину та залежність від темних сил, які не відпускають його. У разі розірвання угоди вони погрожують роздерти Фауста на куски, що викликає у нього найбільший страх. У результаті, Фауст потрапляє у пекло як звичайний грішник, що не покався. Таким чином виникає властивий Марло мотив безсилля титанічного характеру перед владою Долі, Фортуни, які втілені в пекельних образах Мефістофеля, Люцифера та Вельзевула. Досить своєрідним

у трагедії є трактування образу Мефістофеля: він не схожий на інших представників нечистої сили, викликає симпатії, оскільки сам страждає – не він у пеклі, а пекло у його душі (таке трактування Сатани буде властиве Мільтону та Байрону). Водночас Мефістофель є бунтівником проти Бога, він з'являється не тому, що Фауст його покликав за допомогою магії, а тому, що він почав сумніватися у Священному Письмі. Спочатку вчений не вірить у перестороги Мефістофеля, називає пекло байкою (вважає пекло раєм у товаристві однодумців), але в міру поглиблення кризи Фауст усе більше втрачає оптимізм, його обтяжує повне й свідоме зречення Бога, він почуває себе самотнім, муки сумління роздирають його душу – уже на землі чорнокнижник відчуває смак пекла. Останній монолог у творі найбільш драматичний – містить 60 рядків, які проголошуються Фаустом впродовж 60 останніх хвилин життя. У трагедії поєднано елементи середньовічної традиції (алегоричний парад семи смертних гріхів, суперечка доброго й злого ангелів), античного театру (Хор на початку і наприкінці) й англійської драми.

Драматургія Вільяма Шекспіра В. Шекспір (William Shakespeare, 1564-1616) є найвидатнішим драматургом не лише епохи Ренесансу, а й загалом історії англійської літератури. Драматургічну діяльність митця можна умовно поділити на три періоди: I – 1590-1600 роки, II – 1600-1608 і III – 1609-1612. Для творчості всіх періодів властивий гуманістичний світогляд: глибокий інтерес до людини, її почуттів, прагнень і пристрастей, жаль з приводу людських страждань та помилок, мрія про щастя кожної людини і людства в цілому. Вперше всі 36 п'єс драматурга (за виключенням «Перікла») були оприлюднені його співвітчизником, драматургом Беном Джонсоном у 1623 році. Твори у виданні поділені на три групи: історичні хроніки, трагедії, комедії.

Трагедії Шекспіра написані між 1600 і 1608 роками, тобто впродовж другого періоду творчості. У п'єсах «Гамлет», «Макбет», «Король Лір», «Отелло», «Антоній і Клеопатра» драматург досягнув творчої зрілості та високої художньої майстерності. Трагедії вражають силою пристрастей і характерів,

глибиною ідей, у них представлено як конкретні риси епохи, так і загальнолюдські проблеми. Найбільш яскраво сила таланту письменника проявилася в концепції трагічного героя. Герой шекспірівських трагедій – гуманіст, благородна особистість, яка володіє великим духовним потенціалом і сильними пристрастями, водночас це натура складна і суперечлива. Герой зазнає поразку не через власну зіпсутість чи зрадливу долю, а слабкість характеру (наприклад, невпевненість у Гамлета, амбіції у Макбета, ревності в Отелло, надмірна довірливість у короля Ліра), яка за певних обставин стає домінуючою, впливає на моральний стан героя, а відтак призводить до трагічного кінця. У деяких трагедіях («Гамлет», «Король Лір») Шекспір підкреслює важливість соціального чинника у формуванні психології героїв. Він намагається представити закони і звичаї суспільства, у якому вони перебувають, і під цим кутом зору виявити причини людської трагедії. Ця риса – яскраве свідчення хисту драматурга як тонкого психолога і глибокого мислителя. Шекспірівські комедії складають найбільшу групу п'єс. Вони включають комедії ситуацій («Комедія помилок»), романтичні комедії («Багато галасу з нічого», «Сон літньої ночі», «Дванадцята ніч»), трагікомедії, які ще називаються проблемними п'єсами («Міра за міру», «Кінець – ділу вінець», «Як вам це подобається»), та романси («Зимова казка», «Буря», «Цимбелін»). Найбільш популярними та відомими вважаються романтичні комедії, пройняті світлим духом Ренесансу. Вони насичені інтригами, дотепами, каламбурами, їх мета – принести глядачам задоволення і радість. Головною у п'єсах є ідея романтичного кохання як світлого й чистого почуття, що долає всі перешкоди, є сильнішим за смерть. Місцем комедій переважно виступає уявна, майже казкова (зазвичай південна) країна, проте неважко розпізнати рідну Шекспіру Англію. Герої п'єс – сильні й яскраві особистості, творці власної долі – втілені здебільшого в жіночі характери. Шекспірівські героїні – шляхетні, кмітливі й мужні жінки, не пасують перед труднощами, внаслідок чого добиваються свого щастя, переконуючи глядачів у всеперемагаючій силі життя й кохання. Комедії зазвичай мають щасливу кінцівку. Хоча трагікомедії та романси також завершуються щасливо (що дозволяє їх відносити до групи комедій згідно з

середньовічною термінологією), їм бракує чарівності та легкості романтичних комедій, щасливий кінець не переконує у повному відновленні гармонії, конфлікт заходить надто далеко, стає складовою характерів. Такі п'єси зосереджені не лише на коханні, а й на таких проблемах суспільного буття, як правосуддя й людська порядність («Міра за міру», «Кінець – ділу вінець»), деспотизм і примирення («Зимова казка», «Буря») та ін. В останніх п'єсах-романсах («Зимова казка», «Буря», «Цимбелін»), не знаходячи ідеалу у тогочасній дійсності, автор вдається до зображення майбутнього прекрасного світу у формі патріархального сільського життя, де панує злагода, гармонія, взаєморозуміння. Тексти містять велику кількість алегоричних та фантастичних елементів, пасторальних сцен, фольклорних мотивів та казкових сюжетів, які майстерно поєднані із реалістичними картинами.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Література епохи Відродження. Загальна характеристика
2. Томас Мор «Утопія».
3. В. Шекспір. Його драматургія.
4. Крістофер Марлоу. «Фауст».

Лекція №3. Література Англії від XVII.

ЛІТЕРАТУРА XVII СТ

Суспільно-політичний і культурний процес в Англії першої половини XVII ст. позначений загостренням суперечностей між прибічниками королівської влади і парламентом навколо церковної політики. Короля підтримували адепти англіканської церкви, які вимагали строгої вірності догмам офіційній релігії і

робили наступ на гуманістичні традиції; навколо парламенту згрупувалася доволі різношерста опозиція представників різних соціальних та ідеологічних спрямувань, які називалася пуританами й оголошували себе очисниками звичаїв, встановлених під час правління Стюартів. Важлива особливість англійської літератури періоду – помітне посилення морально-релігійної проблематики. Популярності набувають біблійні мотиви, проповіді, активізуються переклади й переробки псалмів. Ренесансна культура переживає глибокий занепад. У літературі спостерігається поляризація салонної та народної культур, відбувається засилля аристократичних смаків, відхід від народної тематики. Найбільш повно аристократична культура Стюартів виразилася у драматургії. У цей час народні театри припиняють своє існування, зникають великі шекспірівські теми й характери. Театральне життя відбувається здебільшого на приватних сценах, зорієнтованих на смаки певного глядача. Особливою популярністю користувалися п'єси-маски і трагікомедії (трагедії з благополучним кінцем). Постановки відзначалися схематизмом, надмірною ідеалізацією характерів, уведенням неправдоподібних сюжетів з елементами галантної казки, повчальною кінцівкою в дусі вірності монархії.

Джон Мільтон Джон Мільтон (John Milton, 1608-1674) – поет і публіцист, фундатор теорії буржуазної демократії, ідеолог англійської революції, пуританин, людина енциклопедичних знань та інтересів. В історії художньої літератури англійська революція займала б незначне місце, якби не було генія Мільтона. Він зумів своєрідно поєднати світогляд людини Відродження з республіканськими поглядами й богослов'ям, недаремно його називають «блудним сином» тієї буржуазії, для перемоги якої він старався. Дж. Мільтон народився в Лондоні в сім'ї нотаріуса, наближеного до пуританських кіл. Відвідував школу при соборі Св. Павла. 1625 р. навчався в Кембриджському університеті, після закінчення якого 1629 р. отримав ступінь бакалавра, а пізніше магістра мистецтв. У Кембриджі пише перші ліричні вірші, елегії, сонети у дусі гуманістичних ідей Відродження. У 1632-1638 рр. живе в садибі батька неподалік Лондона. Тут наполегливо працює, цікавиться природничими

й гуманітарними науками, розпочинає роботу над поемою «Втрачений рай». 1638 р. відправляється у подорож Європою. З 1640 р. – учасник політичних подій в Англії, пише захисти, трактати («Обов'язки королів і правителів», 1649; «Іконоборець», 1649), виступає з промовами, які скеровує проти англіканської церкви та короля, викриває роялістську політику, руйнуючи легенду про великомученика Карла I, закликає до боротьби за право народу на суверенність, пропагує ідею громадянської війни. У період Республіки стає державним діячем в управлінні лордапротектора Олівера Кромвеля. З 1649 року займає пост держсекретаря зі справ міжнародного листування. Від постійного напруження у нього прогресує хвороба очей, що призводить до втрати зору. Після провалу режиму Кромвеля та відновлення монархії Стюартів Дж. Мільтон покидає політичне життя та повністю присвячує себе літературі. Незважаючи на слабке здоров'я та сліпоту, йому вдається завершити твори, які увіковічують його ім'я. Це поеми «Втрачений рай» (Paradise Lost, 1667), «Повернений рай» (Paradise Regained, 1671), трагедію «Самсон-борець» (Samson Agonistes, 1671). До останніх днів залишився вірним тираноборчим ідеям. Поема «Втрачений рай» (Paradise Lost, 1667) складається з 12 пісень, написана білим віршем. У творі поєднано ренесансні, барокові та класицистичні тенденції. За духом є ренесансною, водночас містить просвітницькі ідеї. В основі поеми – біблійний сюжет про непослух людей Богові та трагічні наслідки, які за цим слідували. Але він є лише відправною точкою твору. Тема поеми – морально-філософські роздуми поета про боротьбу добра і зла та відгомін цієї боротьби у людській душі. Шукаючи відповіді на складні питання людського буття, Мільтон зосереджує авторську увагу на проблемах природи індивіда, його призначення на землі, права вибору. Він виражає віру в людину, її здатність любити і творити добро, висловлює впевненість у всеперемагаючій силі розуму. Критики припускають, що у творі в алегоричній формі 50 відобразились революційні події 40-50-х років та погляди Мільтона на пуританина на них. Автору близька ідея Бога-творця як втілення добра й справедливості, водночас він розуміє Сатану – бунтівника, борця проти догматизму та будь-якої тиранії. Події поеми розгортаються на тлі необ'ємних

просторів Всесвіту, який має строгу ієрархічну будову у вигляді драбини, що тягнеться від Бога та Емпірею, де перебувають ангели, до найнижчих форм матерії. Людина – єдина ланка між вищою і нижчою формами буття. Бог не з'являється у творі, але його присутність постійно відчутна. Твір починається відомим сюжетом вигнання з Раю ангелів-бунтівників на чолі з Сатаною, які опиняються в Пеклі. Не почувавши себе переможеними, злі духи обдумують план наступних дій, а відтак приймають рішення спрямувати удар на найкраще, що створив Бог – людину. Для здійснення підступних намірів Сатана відправляється у Царство Небесне на пошуки місця перебування перших людей. Райське життя Адама і Єви представлено у поемі очима Сатани. Він із захопленням спостерігає за ідилічним життя прекрасних створінь, в основі стосунків яких – духовна єдність і взаєморозуміння. Адам і Єва нагадують образи, створені гуманістами Відродження, які розцінювали людину як вінець творіння Бога: Адам є втіленням чоловічої сили й мужності, Єва – жіночої досконалості й чарівності. Мимовільно зачарований досконалими істотами, злий дух швидко отямлюється, вибравши об'єктом спокус Єву. Перевтілюючись у змія, він підштовхує праматір скуштувати плід із Древа пізнання Добра і Зла, красномовно обґрунтовуючи здійснення «ганебного вчинку» словами: «Хіба може бути пізнання злочином?». Наведені аргументи породжують у Єви сумніви щодо повноцінності наданої їм з Адамом свободи. Переконана словами Сатани, вона куштує плід. Утверджуючи ідею свободи людини, її прагнення до пізнання, Мільтон у даному епізоді підводить до думки, що вчинок Єви здійснений в результаті дій Сатани, тож не є до кінця усвідомленим і не може розцінюватися як вільний вибір. Натомість Адам розділяє участь коханої, керуючись коханням. Добровільно жертвуючи принадами райського життя, він здійснює перший вчинок, гідний людини й чоловіка, якому Бог надав право вільного вибору. Адам і Єва приречені на вічні муки й смерть. Архангел Михаїл розповідає про подальшу долю земного буття, сповнену хвороб, війн, страждань, матеріальних труднощів тощо. Він же вказує, як вижити у таких умовах. Вихід людей – у щоденному творчому пошуку, наполегливій праці для себе й на благо інших, у моральному й духовному вдосконаленні, а відтак в

осягненні Божої волі, Божого провидіння, що стане дороговказом у виборі між добром і злом, заповітним ключем до воріт втраченого Раю. У словах Архангела – ідея поеми, її оптимістичний пафос і гуманізм. Щодо стильових особливостей, то у творі поєднуються важкі синтаксичні конструкції з короткими афористичними фразами та метафоричними словосполученнями. Мільтон синтезував набутки ренесансної поезії і драматургії з досвідом публіцистичного красномовства. У цьому – поетична сила й краса поеми. Роздуми Мільтона знайдуть продовження у поемі «Повернений рай» (Paradise Regained, 1671), де зображено зіткнення Сатани та Ісуса Христа. Поема алегорично відображає події Реставрації, зокрема повернення до влади династії Стюартів. За художніми якостями поступається попередній. Сатана не виступає бунтівником, він уже завоював усі людські душі, прагне заволодіти ще однією – Ісуса Христа. Син Божий наділений високими моральними якостями, виступає як ворог будь-якої тиранії. Люди зображені безвольними, легко йдуть на компроміси. Трагедія «Самсон-борець» (Samson Agonistes, 1671) – один із найбільш визначних драматичних творів англійської літератури. У передмові автор писав: «Трагедія ... була і є найбільш високою, моральною і корисною з усіх поетичних жанрів». В основі твору – біблійна історія про силача Самсона. У творі в певній мірі відобразились випробування, що лягли на долю Мільтона: розлад з першою дружиною, сліпота, переслідування, вимушена бездіяльність. Трагедія відповідає усім вимогам Аристотеля, не розбита на акти (як в античності та італійській традиції), не містить ремарок. Наслідуючи античних драматургів, зокрема Есхіла, Софокла, Еврипіда, автор підняв актуальну для нього проблему героя нового часу – вільної особистості з незламним духом. В образі Самсона втілив живі людські почуття, показав боротьбу суперечностей, що веде до перемоги над спокусами (знаходимо аналогії з «Каїном» Дж. Г. Байрона)

ЕПОХА ПРОСВІТНИЦТВА

Раннє Просвітництво (кінець XVII ст. – 30-і роки XVIII ст.) Розвивається

журналістика, яка стає передвісницею англійського сімейно-побутового та соціально-побутового роману, представники Дж. Аддісон і Р. Стіль. Значним явищем періоду є творчість О. Поупа – послідовника класицизму, автора сатиричних поем. У світ виходять перші просвітницькі романи Д. Дефо «Робінзон Крузо» (1719) та Дж. Свіфта «Мандри Гуллівера» (1726). Зароджується сентиментальна поезія у творчості Джеймса Томсона (1700-1748). Зріле Просвітництво (40-50-і роки). Просвітницька література входить у період розквіту. Створено побутові, соціально-психологічні романи С. Річардсона («Памела», 1740), Г. Філдінга («Історія пригод Джозефа Ендрюса», 1742, «Історія Тома Джонса, Знайди», 1749), Т. Смолета («Пригоди Родріка Рендома», 1748 та «Пригоди Перегріна Пікля», 1751). Сентиментальна поезія знаходить продовження у творчості Едварда Юнга (1683-1765) – автора релігійно-дидактичної поеми «Нарікання, або нічні думки про життя. Смерть і Безсмертя» (1745) та Томаса Грея (1716-1771) – автора поеми «Елегія, написана на сільському цвинтарі» (1751). Пізнє Просвітництво (60-80 роки). Розквіт сентименталізму та передромантизму. Виходять у світ сентиментальні романи Л. Стерна «Життя і думки Трістрама Шенді, джентльмена» (1767), «Сентиментальні подорожі» (1768) та О. Голдсмита «Векфільдський вікарій» (The Vicar of Wakefield, 1766). Поезія представлена творчістю Олівера Голдсмита (1728–1774), Вільяма Каупера (1731–1800), Джорджа Крабба (1754–1832). У драматургії розвитку набуває сатирична комедія звичаїв у творчості Річарда Брінслі Шерідана (1751-1816) – автора комедій «Суперники» (The Rivals, 1775), «Школа лихослів'я» (The School for Scandal, 1777).

Олександр Поуп Найбільш видатним поетом першої третини XVIII ст. був Олександр Поуп (Alexander Pope, 1688-1744) – людина непересічного таланту і розуму. Його творчість – перехідний етап від літератури класицизму до Просвітництва. Цей період називають також «Віком Поупа» (The Age of Pope), адже саме поезія Олександра Поупа яскраво виразила філософські, моральні та естетичні ідеї часу.

Великим творчим успіхом Поупа стали поеми «Дунсіада» (The Dunciad, an

Heroic Poem, 1728) і «Нова Дунсіада» (The New Dunciad, 1742), у яких, критикуючи власних ворогів, автор піднявся до рівня гротескного викриття всього тогочасного суспільства (dunce – дурень). Поет підкреслив роль розуму в боротьбі з невіглаством, яке може призвести до хаосу у світі. Недаремно «Дунсіада» присвячена Дж. Свіфту, якого Поуп вважав уособленням здорового глузду. Найважливішим досягненням англійської літератури епохи Просвітництва вважається створення й теоретичне обґрунтування роману нового часу. Саме в англійському романі XVIII ст. відбувся чіткий поділ між приватним і суспільним життям людини, він стає важливим засобом зображення не лише навколишньої дійсності, а й прихованої від стороннього ока людської душі. Засновником просвітницького роману нового типу вважається Д. Дефо.

Даніель Дефо (Daniel Defoe, 1660-1731)

1719 року у віці 58 років пише перший роман «Життя й незвичайні та дивовижні пригоди Робінзона Крузо, моряка з Йорку». Перший роман виявився найбільш успішним, набув світового значення. Після «Робінзона Крузо» створив низку романів різних жанрів: пригодницькі «Капітан Сінглтон» (1720), «Історія полковника Жака» (1722); крутіські «Молль Фландерс» (1722), «Роксана» (1724). У його доробку є кримінальна та історична проза.

Роман «Життя й незвичайні та дивовижні пригоди Робінзона Крузо, моряка з Йорку» складається з трьох частин: I. Пригоди на безлюдному острові і під час кругосвітньої подорожі (1719 р).

II. «Подальші пригоди Робінзона Крузо» (1720 р.) – перебування в Китаї, Росії та Сибіру (перший в Європі твір про Сибір).

III. «Серйозні роздуми про життя і незвичайні пригоди Робінзона Крузо» (1721) – останні роки життя героя, він згадує свою молодість, ділиться досвідом. Роман має повчальний характер, проте не такий цікавий, як попередні. Найбільше читачам сподобалася перша частина, саме вона увійшла в історію світової літературної скарбниці. За жанром роман є пригодницький, але поєднує в собі також елементи документального, алегоричного, філософського. Ідея твору: прославлення людської праці і розуму як важливих чинників

розвитку та вдосконалення людини. Твір учить мужності, терпінню, оптимізму в екстремальних умовах. У романі розкриваються найкращі якості людини епохи Просвітництва. Вперше в основу сюжету роману лягли реальні факти: щоденники подорожей різних мандрівників, зокрема нотатки моряка Роджерса про кругосвітню подорож 1708–1711 рр. капітана Едуарда Кука та нарис Річарда Стіля про шотландського моряка Олександра Селькірка, який впродовж 4 років прожив на безлюдному острові в Тихому океані, куди був висаджений після непорозуміння з капітаном. Саме це джерело було основним. Існує припущення, що автор особисто зустрічався з Селькірком, але той був небагатослівним, самотнє перебування на безлюдному острові негативно вплинуло на його моральний і психічний стан. Дефо у романі зробив багато змін. Так, його Робінзон Крузо пробув на острові 28 років, при цьому не впав духом, не втратив оптимізму. Якщо острів Селькірка знаходився біля берегів Чилі, тобто в Тихому океані, то острів Робінзона в Атлантичному, біля гирла річки Оріноко, координати його співпадають з о. Тобаго. Роман написаний у формі щоденника. Спочатку герой фіксує події кожного дня, пізніше описує лише найголовніші через брак чорнила. Більшу частину Робінзон один. Саме тоді зображена боротьба людини за виживання. Єдина зброя Робінзона у цей час – його розум. Лише наприкінці твору з'являється ще один персонаж – дикун П'ятниця, який через незнання англійської небагатий на слова. У романі таким чином відсутні діалоги. Композиція розвивається як послідовність пригод Робінзона Крузо. Поруч з реалістичними описами включені роздуми автора на теми моралі, філософії, релігії, які мають пізнавальний та повчальний характер. Оповідь ведеться від І особи у живій безпосередній формі. Стиль роману прозорий і ясний, мова ділова, лаконічна, сухувата, відсутні яскраві епітети, порівняння. На їхньому місці – перелічення фактів. Манера оповіді динамічна і навіть драматична. Такі особливості роману відповідають розсудливості Робінзона, його тверезому поглядові на речі, з іншого боку – підкреслюють напруженість життя героя, який бореться за своє існування. Як письменник-просвітитель Дефо прагне переконати читачів у правдоподібності оповіді. Для цього детально описує території, куди потрапляє герой (Африка, Бразилія),

спосіб життя туземців, зупиняється на особливостях клімату. Правда, описаний з такою точністю клімат острова, де перебував Робінзон, не лише не відповідає справжньому клімату тієї місцевості, це клімат, якого не існує в природі. Досить скрупульозно з практичною точністю автор описує трудові процеси, в результаті яких Робінзон виготовив чимало необхідних йому речей (човен, парасоля, горшки, лопата, хліб, сир, масло та ін.), що створює ілюзію реальності, допомагає повірити кожного у власні можливості. Весь ідейний зміст роману розкривається в образі Робінзона Крузо, який є яскравим втіленням просвітницької концепції «природної людини» – представника середнього класу, звичайної (негероїчної) особи, яка, покладаючись на свій розум та користуючись закладеними у неї природою здібностями, виживає в екстремальних умовах. Як звичайна людина Робінзон постійно відчуває страх, мислить примітивними категоріями, часто помиляється, але при цьому не припиняє думати і працювати – згідно з теорією Дж. Локка, набирається власного досвіду, який є найбільш цінним знанням.

Джонатан Свіфт (Jonathan Swift, 1667-1745)

Роман «Мандри Гуллівера» є підсумком роздумів автора над своєю епохою, різними суспільними інститутами, формами державного правління і природою людини, яка створила всі ці установи. Завдання письменника – викрити оманливість та брехливість суспільних норм і правил, що суперечать природному порядку речей. Він виступає проти різного роду ілюзорних теорій та ідеологій, закликає читачів бути проникливими та мудрими, покладатися на власний досвід та переконання, не дозволяти вводити себе в оману. Свої задуми Свіфт втілює у формі подорожі. Досі тривають суперечки щодо жанру твору: роман чи сатира. Існують багатотомні праці, присвячені цій проблемі. Деякі вчені вважають, що роман витіснений сатирою через його публіцистичну тенденційність; англійські критики схильні називати твір 'quasi novel', тобто псевдороманом, оскільки у ньому пародіюються популярні на той час прийоми романного жанру; інші за старою традицією відносять твір до роману. Остання точка зору більш обґрунтована. Про це засвідчує передусім об'єм книги. Окрім

того, приватне життя Гуллівера подається в епічному плані, всі частини об'єднані головним персонажем в одне ціле, при цьому герой представлений у розвитку, проходить певну еволюцію. Схиляючись до цієї інтерпретації, визначаємо «Мандри Гуллівера» як сатиричний, філософсько-політичний романа-антиутопію.

Пізнє Відродження.

Генрі Філдінг (Henry Fielding, 1707-1754) Романіст-новатор, фундатор просвітницького соціально-психологічного роману. Надав цьому жанрові своєрідності, яка збережеться багато десятиріч, знайшовши своє продовження у творчості прозаїків XIX ст. Народився в аристократичній багатодітній сім'ї (12 дітей), мав знатних і впливових родичів. Вчився у привілейованому Ітонському коледжі, пізніше поступив на філологічний факультет Лейденського університету в Голландії, проте через брак коштів навчання не закінчив. Першими творіннями письменника були сатиричні соціальнополітичні комедії звичаїв. Усього написав 25 комедій та фарсів, серед них «Трагедія трагедій, або Життя і смерть Великого Хлопчика-Мізинчика» (1730), «Дон Кіхот в Англії» (1734), «Пасквін, драматична сатира на сучасність» (1736) та ін. Комедії спрямовані проти політичних і релігійних чвар, несправедливого судочинства, передвиборчих підкупів, суспільно-політичної системи Англії в цілому. За дотепністю та силою викриття вони досягають рівня сатири Свіфта. У комедії «Історичний календар» (1737) Філдінг висміяв партію вігів і керівника уряду міністра Роберта Уолпола – відомого хабарника. У 1737 році спеціальним законом про театральну цензуру, виданий Уолполом, театр було закрито, а Філдінга відсторонено від театральної діяльності. Після закриття театру у віці 30 років письменник поступив в юридичний навчальний заклад, отримавши через 3 роки право займатися адвокатською справою. З того часу працював суддею в одному з районів Лондона. Відзначався непідкупністю і справедливістю. Ситуації, з якими до нього зверталися, пізніше використає у своїх романах.

Найбільшим досягненням Філдінга став роман «Історія Тома Джонса, Знайди» (1749), завдяки йому письменник завоював безсмертну славу. 1851 року вийшов

у світ роман «Амелія», проте за художніми якостями поступався попереднім. На початку 40-х років письменнику судилось пережити смерть старшої дочки та коханої дружини Шарлотти Кредок, яка стала прототипом Софії у «Томі Джонсі» та Амелії в однойменному романі. На руках у нього залишилось двоє дітей, згодом одружився зі своєю служницею. Через постійні хвороби 1754 року відправився на лікування у Португалію. Проте морська подорож остаточно підірвала здоров'я письменника. Помер Г. Філдінг у Лісабоні, де й похований.

«Історія Тома Джонса, Знайди» є вершиною просвітницького роману XVIII ст. У творі автор продовжив розпочатий Свіфтом процес викриття аристократично-буржуазного суспільства Англії першої половини XVIII ст. Своєрідність роману в тому, що письменник не ідеалізує жодного класу. Засуджуючи тогочасну суспільну мораль, він возвеличує загальнолюдські якості, які не залежать від станової приналежності: Кожна книга роману (всього 18) розпочинається теоретичним розділом, у якому письменник детально пояснює естетику створеного ним нового жанру – соціально-психологічного роману, або, як він сам називає, «комічної епопеї у прозі». Теорія роману вперше була представлена у передмові до «Джозефа Ендрюса» (1742), проте найбільш яскравого втілення знайшла в «Історії Тома Джонса», ставши важливим чинником утвердження жанру в англійській літературі. Суть теорії полягає у наступному: - автор вибирає шлях живої реалістичної оповіді, правдиво зображує соціальну дійсність і приватний побут як тло, на якому розвиваються події. У полі зору митця – усі класи, прошарки, стани. Читачі знайомляться зі способом життя англійських поміщиків (сквайри Олверті й Вестерн), селян, дворян. З діалогів стає відомо про політичну ситуацію в Англії, обстановку в армії, а також про тогочасне англійське судочинство; усі образи, деталі, сюжетні лінії об'єднані у творі в одне ціле життєвим шляхом головного героя Тома Джонса Знайди, який є ідейнохудожнім і композиційним центром у творі; таким чином, автор поєднує

долю головного героя з картинами тогочасного суспільно-політичного життя; - як драматург Філдінг добивається єдності й логічності розвитку дій. Перед нами не перелік окремих життєвих пригод, що було характерно для

попередньої прози, а цілісний витвір, який має чітку композицію з експозицією, зав'язкою, розвитком подій, кульмінацією, розв'язкою, що тісно пов'язані між собою. За сюжетно-композиційною побудовою роман умовно можна розділити на три частини. Перша – перебування Тома Джонса у маєтку містера Олверті. Тут міститься експозиція та зав'язка. Друга – його подорож до Лондона, що є розвитком подій. У третій частині, яка присвячена перебуванню і пригодам героя в Лондоні, відбувається кульмінація та розв'язка історії; - уводить розповідь від III особи – невластне пряму мову, завдяки якій, без звернення до епістолярної форми розкриває внутрішнє життя героїв, тож реальні картини, стосунки між класами в романі чергуються з глибоким психологічним аналізом героїв; використовує усі компоненти художнього вираження дійсності, які виконують сюжетотвірні функції. Портрети, пейзажі, діалоги, побутові сцени служать для розкриття образів персонажів твору (раніше носили абстрактний характер); - відбирає найбільш типові образи та ситуації, таким чином визнає право автора на деякий вимисел, завдяки якому засобами художнього слова можна створити яскравий образ; - на відміну від однобоких персонажів попередньої літератури, характери герої Г. Філдінга більш складні та суперечливі (Том Джонс, містер Олверті, містер Вестерн та інші); виводить образ автора, який формує думку читача, при цьому не моралізує, тож роман позбавлений нав'язливої дидактики; у творі наявні ознаки детермінізму – залежності життя й долі героїв від соціальних умов, звичаїв, релігії; - широко використовує іронію та гумор, які надають твору жвавості та дотепності, становлячи одну з найсильніших аспектів прози митця. На початку твору стає відомо, що багатий і добродійний поміщик містер Олверті, спадкоємець одного з найбільших маєтків у графстві, повернувшись вночі після трьохмісячного перебування в Лондоні, знаходить у власному ліжку немовля. Колись він був одружений на красивій жінці, кохав її, мав трьох дітей, але всі вони померли, тож жив у маєтку зі своєю незаміжньою сестрою міс Бріджит. Не виявивши батьків немовляти, містер Олверті – людина з ясным розумом і доброзичливим серцем – вирішує піклуватися про дитину й виховувати, як рідну. Хлопець, якого назвали Томом, прив'язується до містера, як до рідного батька, щиро його

любить. Ще до появи Джонса містер Олверті оголосив законним спадкоємцем свого майна первістка міс Бріджит. Міс Бріджит незабаром вийшла заміж за капітана Блайфіла, який закохався «у будинок і сади Олверті». Через 8 місяців після весілля в них народився син – Блайфіл. Обидва хлопці росли разом, виховувалися одними вчителями, але були діаметрально протилежними за своєю людською сутністю. Зіткнення характерів двох хлопців і є основним конфліктом твору. Блайфіл завжди чинив правильно, викликав загальну повагу, складав враження живого втіленням розсудливості, набожності та скромності, насправді ж був поміркованим егоїстом, корисливим лицеміром і злісним типом. Натомість Том поводився, як підказує серце, мав надто палку вдачу, підкорявся поривам почуттів, тому часто поводив себе бездумно, порушував закони місцевої моралі, помилявся у людях, робив багато необдуманих вчинків. Він, як пише автор, „з раннього дитинства відчував потяг до різного роду пороків”. Усе сімейство містера Олверті доходило висновку, що хлопець „був народжений для шибениці”. Водночас у Тома щира й добра душа, він людяний, не здатний на підлість, корисливість, зраду, прагне всім допомогти, його не цікавлять гроші й збагачення. Так, маючи невеликі заощадження, він ділиться з бідними. Однак Г. Філдінг не ідеалізує Тома, а змальовує його як поєднання хороших і поганих сторін. Водночас романіст не приховує симпатії до нього: хоча Том іноді помиляється, проте ніколи не втрачає людяності. Показовим є те, що автор жодного разу в зображенні Тома не застосовує прийомів сатири, а подає цей образ (як і образи Софії, містера Вестерна, містера Партріджа) у добродушно-жартівливому тоні, чого не можна сказати про презентацію Блайфіла, леді Белластон, лорда Фелламара чи місіс Фіцпатрік. Конфлікт двох натур – Тома і Блайфіла – набуває гостроти та виразності, коли хлопці закохуються у подругу дитинства, дочку власника сусідського маєтку Софію Вестерн. Том її кохає посправжньому, дивиться на неї із щирим захопленням, хоча й розуміє, що вона ніколи не буде йому належати. Блайфіл, навпаки, думає лише про придане дівчини й не сумнівається в майбутньому шлюбі, адже все давно рішилося їхніми сім'ями. Він постійно заздрить Тому, ненавидить його, хоче принизити в очах містера Олверті. Повірівши дрібній брехні Блайфіла,

містер Олверті виганяє прийомного сина з дому. Той покидає рідний маєток і відправляється у Лондон. Софія – красива, розумна і смілива дівчина, зрозумівши сутність Блайфіла, категорично відмовляється виходити за нього заміж. Вона втікає з дому і відправляється за Томом. Впродовж подорожі їм не судилося зустрітися, хоча вони весь час думають одне про одного. Не маючи жодної надії на Софію, Том поводить себе легковажно, захоплюється іншими жінками, чим наражає себе і свою кохану на різні небезпеки. У Лондоні Софія мало не стає жертвою посягань графа Фелламара, Том через брудні клевети та інтриги потрапляє у в'язницю, йому загрожує смертельний вирок. Софію рятує батько, Тому приходять на допомогу друзі, звільняють із в'язниці. Після всіх поневірянь розкривається його справжнє походження. Виявляється, що Блайфіл і Том – рідні брати, їхня матір – сестра Олверті міс Бріджит (пізніше – місіс Блайфіл). Перед смертю у листі жінка сама зізналася в цьому. Роман завершується щасливо: Том одружується з Софією, Блайфіла з ганьбою виганяють. Такий фінал, хоча не містив соціальної та життєвої правди, свідчив про оптимізм автора, його віру у доброту людських почуттів, з іншого боку – в організуючу силу розуму. Роман спрямований і проти догм релігії про покірність, викриває релігійне пуританство, святенництво, заохочуючи до боротьби за власне щастя. Саме тому лондонський єпископ в 1752 році погрожував прихожанам карою небесною, якщо вони будуть читати цей „мерзенний твір”. Але роман продовжував користуватися великою популярністю. Він мав такий успіх, що за рік витримав 4 видання і досі не втратив своєї привабливості.

ПІЗНЄ ПРОСВІТНИЦТВО. СЕНТИМЕНТАЛІЗМ

Сентименталізм утвердився в Англії у 60-70-і роки як реакція на раціоналізм Просвітництва, виражаючи розчарування в ілюзіях просвітительських ідей щодо буржуазного суспільства. У поезії виник ще у 40 -50-і роки у творчості Джеймса Томсона, Едуарда Юнга і Томаса Грея, пізніше (60-і роки) у творах Олівера Голдсмита і Лоренса Стерна. Назва закріпилась після публікації роману Стерна «Сентиментальна подорож» (1768). Філософським підґрунтям

англійського сентименталізму були теорії суб'єктивного ідеалізму англійських філософів Джорджа Берклі, 1685–1753 («Трактат про початки людських знань») та Девіда Юма, 1711–1776 («Досліди про людський розум»), які, заперечуючи думку попередніх філософів про можливість об'єктивного пізнання світу за допомогою розуму, єдиною реальною вважали не матерію, а людські враження, ідеї, емоції. Кожна людина за допомогою своєї уяви витворює власну картину навколишньої дійсності, а її висновки про ті чи інші речі є суб'єктивними. Великий вплив на розвиток сентименталізму справив також руссоїзм – концепція французького мислителя і письменника Ж.-Ж. Руссо, який проголосив «культ серця», протиставляючи його «культу розуму». Філософські системи підштовхували митців до вивчення внутрішніх джерел людської діяльності і поведінки загалом. У мистецтві такий підхід сприяв більш повнокровному й багатогранному художньому вираженню природи людини, дослідженню її конкретно-чуттєвої своєрідності. У сентименталізмі поступово долається раціоналістична прямолінійність у змалюванні героїв, характерна для раннього періоду розвитку Просвітництва. Зберігаючи просвітницьку традицію виводити програмного позитивного героя, носія високих якостей, породжених природою, сентименталісти все ж представляють людський характер складніше. Головний герой переважно належить до нижчих верств населення, наділений благородними якостями, багатим внутрішнім світом і глибокими почуттями. Гостре відчуття несправедливості, будь-якої жорстокості викликає у його душі постійні переживання і муки, штовхає іноді на необдумані кроки, а то і смерть. Через непристосованість до життя, відсутність прагматизму, розрахунковості герой часто невлаштований у житті, відлюдкуватий, відчуває себе зайвим у суспільстві. Він шукає притулок у таких сферах, як природа, мистецтво, кохання, улюблене заняття («коник»), вдається до меланхолійних роздумів тощо. Сентиментальний герой не борець, а споглядач, але велика сила переживань викликає у читачів співчуття й жаль до нього, водночас протест проти жорстоких законів світу й соціальної несправедливості.

Сентименталісти прагнуть до простоти і безпосередності викладу, мова творів демократизується, стає зрозумілою широким верствам населення, зникає

пишномовність, риторичність. Вільна композиція приходить на зміну раціональній причинно-наслідковій, яка була характерна для творів раннього періоду Просвітництва. Великого значення набувають ліричні відступи, пейзажі, спогади, роздуми. Увага сентименталістів до почуттів сприяла бурхливому розвитку поезії, в Англії виникла так звана «цвинтарна поезія» за назвою твору Т. Грея «Елегія, написана на сільському цвинтарі» (1751). У цьому руслі творили також Дж. Томсон та Е. Юнг. Вони вдавалися до мотивів плинності земного життя, смерті, людської невлаштованості тощо. Улюбленими жанрами сентименталістів були елегії, послання, ідилії, які витіснили героїчні поеми та оди. У 60-70 роках англійський сентименталізм продовжили Олівер Голдсміт, Вільям Каупер, Джордж Крабб.

Лоренс Стерн (Laurence Sterne, 1713-1768) Народився в Ірландії. Закінчив Кембриджський університет. Прийняв сан священника. Захоплювався творчістю Ф. Рабле, М. Сервантеса, Дж. Свіфта, Г. Філдінга. Написав два сентиментальногумористичні романи, які принесли йому загальноєвропейську славу: «Життя і думки Трістрама Шенді» (*The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman*, 1760), «Сентиментальні подорожі по Франції та Італії» (*A Sentimental Journey Through France and Italy*, 1768). Романи є своєрідною пародією на просвітницький сімейнопобутовий роман С. Річардсона, Г. Філдінга, Т. Смолета. Письменник відмовляється від композиційної цілісності, не стежить за послідовністю у викладі подій, уникає розлогих описів навколишньої дійсності, надмірної деталізації та дидактики, що було характерно для попередніх романістів, увагу зосереджує на людині, складному світі її емоцій та почуттів. У цьому незаперечне новаторство письменника. Герої роману «Трістрам Шенді» – простодушні й незлобливі диваки. Вони проживають у маєтку Шенді-Холл, який для них є тихою бухтою у світі, де панують жорстокі закони виживання. Однак зовнішня дійсність лише зрідка втручається в райський куточок, наповнений гармонією та взаєморозумінням. Кожен герой має свого «коника» (від слова *hobby-horse*), тобто улюблену справу, яка є показником його характеру та манери поведінки. Так, дядько Тобі

та його слуга Трім будують військові укріплення й ведуть бої, захоплюючи іграшкові міста й фортеці, Шенді старший філософствує, складає безглузді теорії, головний герой Трістрам, якому лише 5 років, пише роман, від його імені й ведеться оповідь. Очевидна безглуздість життя цих людей. Проте вони чистосердечні й доброзичливі, відрізняються від серйозних, поважних і прагматичних вельмож. Стерн змальовує їх у дусі м'якого, але сумного гумору, він не критикує, а лише виражає співчуття з приводу невлаштованості світу.

Передромантизм.

Для періоду передромантизму характерний розвиток жанру «готичного роману», який називається також «чорним» або «романом жахів». Зачинателями жанру були Горес Волпол («Замок Отранто»), Анна Радкліф («Удольфські таємниці»), Вільям Бекфорд («Ватек»), Метью Льюїс («Монах»). розвитку романтичного філософського роману Вільяма Годвіна («Сент-Леон», «Мандевіль»), Мері Шеллі (дочка Годвіна і дружина П.Б. Шеллі) «Франкенштейн, або Сучасний Прометей». Поезія періоду представлена творчістю шотландського поета Роберта Бернса.

Роберт Бернс (Robert Burns, 1759-1796)

Творчість Р. Бернса пов'язана з періодом передромантизму та сентименталізму, проте виходить далеко за рамки цих напрямів. Продовжуючи традиції Просвітництва, Бернс водночас закладає основи романтизму та реалізму. Народився в Шотландії неподалік від містечка Ейр у бідній селянській сім'ї. Отримав домашню освіту. Завдяки матері, яка мала чудовий голос, добре знав шотландські народні пісні та балади. Відзначався веселою та енергійною вдачею. Першими творчими пробами Бернса були поетичні експромти, створені на основі повсякденних життєвих ситуацій: любовні послання, епіграми, пісні, жартівливі куплети. Писав у легкій формі, яскраво й дотепно, використовував просту, селянську мову, яка на той час вважалася грубою і непристойною. 1786 року вийшла перша та єдина збірка поета «Вірші, написані переважно шотландським діалектом» (*Poems, Chiefly in the Scottish Dialect*, друге вид. 1787, третє – 1793), яка стала визначним явищем в історії шотландської літератури. Видання включало 35 віршів, тираж – 12 примірників,

містило посвяту другові й покровителю Р. Бернса адвокату Гамільтону. У збірці простежуються дві провідні тенденції: сміливе зображення життя як боротьби, руху («Видіння», «Два собаки», «Сон», «Польова миша») і споглядальне трактування дійсності в дусі сентименталістів («Скарга», «Зима», «Похоронний гімн»). Основний поетичний настрій, який об'єднує кращі вірші збірки – любов до життя. Істинне щастя, на думку поета, полягає у чесній праці. У листопаді 1786 року за порадою друзів Бернс відвідав столицю Шотландії Единбург, що розширило світогляд поета, дозволило познайомитися зблизька зі світським товариством, а також з тогочасною творчою інтелігенцією. Там отримав пропозицію писати хвалебні вірші на честь уряду та придворних, проте Бернс категорично відмовився. У 90і роки поет був позбавлений можливості жити на літературні доходи, розорився, сім'я вела напівголодне існування. Помер після важкої хвороби. До кінця життя не припиняв займатися творчістю, саме в останні дні написав свою знамениту «Застольну пісню».

Тематика віршів Р. Бернса охоплює мотиви кохання, дружби, вірності, жіночої краси, чесної праці, природи, національно-визвольної боротьби. Поет засуджує правлячі класи, які ведуть паразитичний спосіб життя і протиставляє їм людей з народу («Був бідний фермер батько мій», «Веселі жебраки»), спрямовує своє перо проти святенництва церковників («Молитва святенника Віллі»), піднімає антивоєнні та революційні теми («Дерево свободи», «Чесна бідність», «За тих, хто далеко», «Джон Ячмінь», гімн «Брюс – шотландцям»). Вірші різноманітні за жанрами, серед них дружні послання, застольні пісні, громадянські вірші, сатиричні поеми, епіграми, любовні пісні, нічні розмови («Фіндлей»), ліричні вірші, політична лірика («Щаслива дружба»). Переважна більшість спадщини Р. Бернса ґрунтується на фольклорних жанрах народної пісні, балади, переказу. В композиції і стилі творів наявні такі елементи народної поезії, як повтори, рефрени, зачини («Дерево Свободи», «Чесна бідність»). Поет використовує також властиве фольклорові поєднання різних жанрів, рядків з різними ритмами і розміром, рядків різної довжини, широко уводить елементи драми, зокрема монологи і діалоги. Ці засоби у Бернса підлягають літературній обробці, тому набувають свіжого звучання. Музичний ритм віршів відтворює

ритм народних танців і народних пісень («Застольна пісня»). Поезії відзначаються мелодійністю, водночас лаконічністю і простотою. Поетичне новаторство Бернса полягає у використанні шотландських діалектних форм, просторічної лексики, емоційно забарвлених слів. Важливе місце займають різні форми комічного: іронія, гумор, сатира, сарказм, за допомогою яких автор виражає власне ставлення до дійсності, формує думку читача.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Дж. Мілтон «Втрачений рай». Загальна характеристика
2. Епоха просвітництва. Д. Дефо. «Робінзон Крузо»
3. Творчість Дж. Свіфта. «Пригоді Гулівера».
4. Г. Філдінг. «Історія Тома Джонса, Знайди».
5. Передромантизм. Поезія Р. Бернса.

Лекція №4. Література Англії ХХ століття

В історії англійської літератури першої половини ХХ ст. дослідники виокремлюють кілька періодів, з них два — найголовніші: Едвардианську епоху кризи (перша третина ХХ ст.) і добу оновлення 30—40-х років. Принаймні перший том трилогії К. Блума «Література й культура сучасної Британії» охоплює проміжок часу з 1900 по 1929 рік; у другому томі висвітлюються особливості розвитку художньої літератури й культури Великої Британії з 1930 по 1955 рік.

Особливістю перших тридцяти років ХХ ст. в житті Великої Британії був стрімкий рух із вікторіанської епохи в сучасність. Хоча цей процес мав перманентний характер, однак зміни в політиці, філософії, науці, суспільному житті були

очевидними. Завдяки промисловій революції Британія домінувала в світовій економіці. Внаслідок колонізаторської політики одна четверта частина земної кулі залишалась під британським прапором. Лондон визнавали світовою політичною та фінансовою столицею уряди найбагатших і найрозвинутіших країн усіх континентів. Упродовж першої третини ХХ ст. Велика Британія була найурбанізованішою державою: чверть населення проживала в містах. Тим не менше традиційна промисловість перебувала в занепаді. Анархізм Едвардианської епохи загрожував перерости в більшовизм. Уряд вживав усіх зусиль, щоб запобігти цьому. Все це відбувалося на фоні таких явищ, як свобода думки, вегетаріанство, вільне кохання, виникнення модернізму. В англійській мові навіть з'явилося слово «bolshy».

Для англійської літератури перша третина ХХ ст. стала золотою добою, що акумулювала одночасно кризу і розквіт, ренесанс і декаданс. Важливе місце в художньому письменстві того часу належало темі Першої світової війни, названої англійцями «Великою війною». Кривава сутичка в центрі Європи забрала життя майже однієї десятої частини населення Великої Британії віком від двадцяти до сорока п'яти років. Про війну та її наслідки писали поети, прозаїки та драматурги різних поколінь і різних естетичних уподобань: Т. С. Еліот, Дж. Голсуорсі, Вірджинія Вулф, Дж. Б. Шоу. Трагедію «втраченого покоління» реалістично відтворив Р. Олдінгтон у романі «Смерть героя» (1929). На основі спогадів про війну Ф. М. Форд написав тетралогію «Парад завершено» (1928). Учасниками війни була ціла плеяда молодих поетів: Р. Брук, З. Сассун, В. Оуен та інші. Їх почали називати «окопними поетами», а вірші — «окопною лірикою».

Дж. Б. Шоу, Дж. Голсуорсі та Г. Веллс опинилися в центрі інтелектуальних суперечок: Дж. Б. Шоу викликав інтерес публіки своїми естетичними позиціями; Дж. Голсуорсі — контрастністю світоглядних переконань; Г. Веллс — «невтішними» прогнозами щодо майбутнього людства. Вони були майже ровесниками і, взаємодоповнюючи творчість один одного, репрезентували весь спектр проблем тогочасного літературного процесу у Великій Британії.

Дебати з приводу п'єс засновника англійської соціальної драми Дж. Б. Шоу виявляють прикметну особливість цього періоду як епохи зміни цінностей і

невизначеності. Погляди Шоу, виражені в типовій для нього парадоксальній манері, ідентифікували конфлікт між гуманістичними ідеалами і реальністю буржуазного світу, водночас перебували в конфлікті з мораллю середнього класу британців. Ранні його п'єси «Майор Барбара» та «Візок з яблуками» більше годилися для читання, ніж для постановки на сцені, оскільки в них головне — дискусії, а не сценічні ефекти. Його найкраща п'єса «Пігмаліон» (1914) демонструє те, що вікторіанська епоха — уже минувшина, нездатна витримати розвитку нових суспільних і політичних сил, що визначають життєздатну форму майбутнього.

У міжвоєнні десятиріччя чималий успіх мала драматургічна творчість С. Моєма, зокрема його п'єси «Дім і краса», «Коло». У своїй іронічній манері він розкривав нове розуміння інституту шлюбу, новий соціальний тип «дружини».

Вагомий внесок у розвиток драми, театру зробили також Г. В. Баркер, Д. Г. Лоуренс, Ш. О'Кейсі та ін. Письменників старшого покоління — Дж. Б. Шоу, Дж. Голсуорсі, Г. Веллса об'єднувала стурбованість політичними та соціальними питаннями доби, критика вікторіанської епохи. Ця критика мала сатиричний характер, що відповідало духу і спрямуванню англійської літератури й особливо яскраво було втілено в жанрі сатиричного роману.

Аналізу витоків «форсайтизму» як соціальної хвороби нації (на прикладі долі трьох поколінь буржуазної сім'ї Форсайтів, з 1886 до 1926) присвятив свою творчість Дж. Голсуорсі. Його роман-епопея «Сага про Форсайтів» (1906—1928) складається з двох трилогій: перша — «Сага про Форсайтів» охоплює романи «Власник» (1906); «У петлі» (1920); «Здається в найми» (1921), а також дві інтерлюдії — «Останнє літо Форсайта» (1918) та «Пробудження» (1920). Друга трилогія — «Сучасна комедія» — складається з романів «Біла мавпа» (1924); «Срібна ложка» (1926); «Лебедина пісня» (1928), а також двох інтерлюдій — «Ідилія» та «Зустрічі» (обидві — 1927). Цей монументальний твір є підсумком роздумів письменника над суттю вікторіанства та соціальної психології. Він пильно стежив за сучасним йому буржуазним суспільством і діагностував його духовну хворобу як форсайтизм — надто розвинуте почуття приватної власності, яке не просто визначає суть життєдіяльності Англії, а й

уособлює наслідки надмірно розвинутих індивідуалізму та егоїзму, протиставлених усьому світові.

Духовна атмосфера післявоєнного десятиріччя в Англії була б неповно окресленою без сатиричного роману О. Хакслі «Жовтий Кром» (1921). Написаний він з натури — реальної дійсності: прототипом хазяйки будинку Жовтий Кром була відома леді Оттолайн Моррелл. Роман змальовує сатиричну портретну галерею диваків-інтелектуалів, які збираються в будинку і демонструють свою дивакуватість. Вони більше схожі на тварин, іноді навіть вимерлих (Скоуген нагадує птахоящур). Хакслі пародіює в сатиричних образах відомих співвітчизників, які з високих трибун ведуть філософські диспути, що насправді є пустопорожніми й банальними. «Чудовий новий світ» — це роман-попередження О. Хакслі, картина світу, врятованого від смерті фізичної, однак мертвого духовно, перевтіленого в квазімодель тоталітарної, фашистської держави. «Усі щасливі, усі отримують те, чого хочуть, і ніхто ніколи не хоче того, чого він не може отримати» — ось головний принцип фізичного існування громадян держави, що уособлює «прекрасний новий світ». Його представники створюються штучно, людина запрограмована, як будь-який інший механізм.

Морально-естетичні пошуки О. Хакслі в період написання цього твору були обумовлені його песимістичним поглядом на можливість пізнання об'єктивного світу. Оскільки Хакслі заперечує можливість досягнення в реальній дійсності високого духовного ідеалу, він зосереджується на виокремленій ним системі цінностей. У своєму творі проголошує домінанту загальносуспільного над приватним і необхідність чіткого кастового поділу суспільства, а також селекційний добір, знищення тих, хто заважає побудові такого «ідеального» суспільства.

Кардинальні зміни в суспільно-політичному становищі Великої Британії напередодні, під час та після Другої світової війни — втрата колоній, охолодження стосунків із СРСР, переоцінка цінностей у свідомості пересічних громадян — вплинули на проблематику англійської літератури 30—40-х років ХХ ст. У мистецтві загалом та в художньому письменстві зокрема відбуваються пошуки нових засобів відтворення дійсності. Письменники старшого й молодшого поколінь прагнуть до збагачення й оновлення літератури. Особливо сміливими в своєму новаторстві були

експерименти модерністів Дж. Джойса, В'ірджинії Вулф, Т. С. Еліота, Д. Г. Лоуренса та ін. У своїй сукупності їх твори відображають атмосферу доби і основні тенденції розвитку літературного процесу у Великій Британії впродовж 1900—1940 рр.

Кардинальні зміни в суспільно-політичному житті Великої Британії після Другої світової війни — втрата колишньої могутності внаслідок краху колоніальної імперії, загострення кризи суспільної свідомості — вплинули і на проблематику англійської літератури. Після того як здобули незалежність Індія (1947), Бірма і Цейлон (1948), колишні колонії на Близькому Сході та в Африці, у володінні Британії залишилося кілька віддалених островних територій. Велику Британську імперію замінила Співдружність націй, до якої вступили звільнені колонії. Суецька криза 1956 р., яка була наслідком загострення суперечностей у межах Співдружності націй, підтвердила зникнення з карти світу Британської імперії як політичної системи. Однією з найпомітніших постатей післявоєнної англійської літератури стає Г. Грін, журналіст, драматург, автор гостросюжетних політичних детективів і соціально-філософських романів, хоч межа між творами цих жанрів почасти ледь вловима. Його романи, побудовані здебільшого на конкретному історичному матеріалі, викривають американський мілітаризм («Тихий американець», 1955, присвячений показу воєнних подій у В'єтнамі; у романі «Ціною втрати» (1961) дія відбувається в одному з лепрозоріїв Конго). Гуманістичне світосприйняття визначає тональність і зміст його романів «Почесний консул» (1973), «Людський фактор» (1978) та ін.

У 50-ті рр. ХХ ст. в англійській літературі пролунала потужна критика духовної обмеженості середнього класу в творах «сердитих молодих людей» (перші романи К. Еміса, Дж. Вейна, Дж. Брейна, драми Дж. Осборна). Незадоволений своїм життям середній клас, однак, не був наділений певною системою моральних цінностей, а тому «сердитий» новий герой всупереч загальноприйнятій моралі успіху рухається не вгору, а вниз, руйнує викривальним сміхом і непристойними жартами добропорядність «вершків суспільства».

Важлива роль в естетичних пошуках літератури Великої Британії належить жанрові

філософського роману та роману-притчі, ідентифікованого творчою практикою В. Голдінга, К. Вілсона, Айріс Мердок, Дж. Фаулза. Сатиричні традиції класичного англійського реалізму продовжує М. Спарк. Психологічна і філософська проза письменників, що дебютували в 60-ті роки (П. Рід, М. Дреббл, С. Хілл), попри певні ідейно-художні суперечності, розкриває широкі можливості реалістичного методу. У 60—70-ті роки ХХ ст. помітним явищем в англійській літературі став робітничий роман А. Сіллітоу, С. Барстоу, С. Чапліна, Д. Сторі, Р. Вільямса. Злободенна соціально-політична проблематика романів Дж. Олдріджа і Н. Льюїса, антиколоніальних романів Б. Девідсона, Д. Стюарта та інших вела до усвідомлення закономірності справедливої боротьби народів за свободу і незалежність.

Кращі п'єси Дж. Осборна, Ш. Ділені, Р. Болта, Г. Пінтера, Тома Стоппарда свідчать про відродження суспільного значення англійського театру. Необхідність художнього осмислення суперечностей епохи зумовила зрушення в розвитку британської поезії другої половини ХХ ст. Серед непересічних авторів, які вбачали у «поетичній революції» не тільки експериментаторство в царині форми, а й пошуки відтворення нових пластів швидкоплинного життя в адекватних йому художніх образах, — Р. Грейвс, Д. Томас, Т. Х'юз.

Упродовж останніх десятиріч ХХ ст. в літературі Великої Британії формується напрям, що отримав назву постмодернізму. Стосовно часу його зародження дослідники висловлюють різні думки: одні вбачають його витoki в «Поминках за Фіннеганом» Дж. Джойса, інші називають 50-ті роки, а перші його вияви пов'язують з оприлюдненням роману Дж. Фаулза «Подруга французького лейтенанта» (1969). Постмодернізм як літературний напрям, що передає відчуття «духу епохи» другої половини і кінця ХХ ст., найпослідовніше втілено в творчості П. Акройда, Дж. Барнса, Д. Лоджа та ін. Його поетику («постмодерністський код»), деякі прийоми втілення реалій дійсності в художніх образах часто використовують Р. Дал, Г. Свіфт, М. Еміс.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Творчість Бернарда Шоу. Драматургія.
2. Творчість Вірджинії Вулф. Жінки-автори у Британії.
3. С. Моєм. «Театр». Головні характеристики.
4. Джон Голсуорсі. «Сага о Форсайтах»
5. Олдос Хаксли «Чудовий новий світ»
6. Джон Фаулз «Колекціонер».

Лекція №5. Американська пуританська та колоніальна література

Література США, американська література (англ. American literature) — англomовна література, створена на теренах США та колишніх британських колоній, до їхнього об'єднання в Сполучені Штати Америки. Література США остаточно відокремилася з англійської літератури в ХІХ ст. Відтоді американська література набула широкого розвитку й самобутнього значення й займає сьогодні одне з провідних місць серед літератур народів світу.

США подарували світовій літературі таких класиків як Едгар По, Марк Твен, Джек Лондон, Джон Стейнбек, Теодор Драйзер, Вільям Фолкнер, Ернест Хемінгуей, Рей Бредбері, Стівен Кінг та багатьох інших. На початку ХХІ століття в США щорічно видається і продається більше книг, ніж у будь-якій країні світу.

Американська література сприймається як незалежна від англійської лише з ХІХ століття. Важливою причиною такого пізнього усамостійнення був той факт, що на ранніх етапах свого розвитку література США значною мірою орієнтувалася на європейські зразки, жанри й мотиви. Специфічні американські риси розвивалися в цій літературі протягом кількох десятиріч. Американську літературу ХІХ століття слід розглядати у зв'язку з необхідністю політичної легітимації молодій американській демократії, зокрема через підкреслення культурної тяглості європейської літературної традиції.

Такі письменники, як Марк Твен чи Волт Вітмен неодноразово підкреслюють свою «американськість» (Americanness) й задаються питанням, що власне означає — бути

американцем, які особливості й суперечності пов'язані з цим. Відмежування від Європи відбувалося в тісному контакті зі старим континентом. Для багатьох американських письменників того часу пошук власної ідентичності полягав зокрема в тривалих перебуваннях у Європі.

До письменників, які в своїх пошуках нового звертаються до теми Європи (European theme), належать Бенджамін Франклін, Вашингтон Ірвінг, Джеймс Фенімор Купер, Натаніель Готорн, а також письменники «втраченого покоління», які під час і після Першої світової війни виїздили до Європи. Для Генрі Джеймса, який довгий час проживав у Англії, відношення до Європи стало головною темою творчості. Протилежним сюжетним напрямком є численні твори літератури США, присвячені досвіду переселенців з Європи, які потрапили до Америки.

Американські автори часто звертаються у своїх творах до так званих «міфів заснування» США, які є риторичною спадщиною пуритан, революційного часу та перших років незалежності. До цих міфів належить зокрема усвідомлення нації, як «міста на пагорбі» (метафора пуританина Джона Вінтропа), за прикладом якого має оновитися весь світ, або як нового Ханаану.

Специфічно американським топосом, походження якого вбачають в пуританізмі, є міф під назвою «американська мрія» (American Dream) або «євангеліє успіху» (Gospel of Success), тобто уявлення про те, що завдяки тяжкій та чесній праці в Америці кожен може досягти великого успіху в житті (класична формула: від прибиральника до мільйонера), як показові тут можна згадати романи Гораціо Алгера. Мотиву успішності протистоять численні твори, які тематизують прірву між обіцянками «землі обітованої» та суспільної реальності. За Сакваном Берковичем, цю тематику часто визначають, як «американська єрміада». З часу незалежності 1776 року велику роль в літературі відіграє тема взаємин індивіда з політичною системою країни. Немало американських письменників — від Вашингтона Ірвінга й до Джона Дос Пассоса та Гора Відала — посилаються на батьків-засновників американської нації Джорджа Вашингтона та Томаса Джефферсона та їхні «перші принципи» (First Principles) й протиставляють їх політичній реальності сьогодення.

Сила і впливовість пуританського міфологічного концепту визначалася глибокою релігійністю пуритан, масовою сильною вірою у можливість реалізації сповідуваних ними біблійно-релігійних ідеалів. Це забезпечувало соціальну активність колоніальної, а пізніше державної спільноти у досягненні визначених цілей і завдань. Крім того, пуританська релігійна спільнота намагалася всілякими засобами, місіонерством утвердити свої ідеали й ціннісні орієнтири на всій території молодій держави.

Образи та концепти пуританського міфу. Таким чином, на теренах новозаснованих пуританських колоній в Америці закладається підґрунтя майбутньої культури США, а пуританські міфи стають джерелом для національних образів та концептів, які знайшли свій вияв у літературі. Так з'являється образ героя-першопоселенця, який облаштовує свій побут на новій землі відповідно до біблійних законів, намагається реалізувати високу утопічну мету, заради якої він здійснив цю тривалу і небезпечну подорож. Міф про героїзм першопоселенців, їхні християнські чесноти формує взірець для майбутніх поколінь. Віра, релігійність, жертівність надають їм ореол героїв, наділених магичною, сакральною силою. Цей образ у різних модифікаціях виявляється в літературі XVII ст., але до нього апелюють і письменники (апологетично або полемічно) практично всіх наступних епох. Це пояснюється тим, що кожна нація має свій пантеон богів та героїв.

Пуританство стало однією з джерельних баз для національного героєтворення в американській культурі. Звичайно, зміна культурної парадигми призводить до трансформації національних міфологічних концептів, однак, попри це, їхня життєздатність посилюється у зв'язку з можливістю переглянути та переосмислити традиційні уявлення відповідно до потреб і світобачення сучасності.

Міфологізований образ першопрохідця з'являється вже в «Історії Плімутської колонії» В. Бедфорда, де він використовує слово «пілігрим», переповідаючи момент від'їзду з Голландії і акцентуючи увагу на сміливості, підкріпленій вірою. Дослідники відзначають, що посилання на «Послання Павла до Євреїв», у якому йдеться про мандрівників, продукує нове тлумачення поняття «пілігримства» вже у

контексті національної американської міфології, погоджуючись з тим, що воно стає ключовим у ранній американській історії.

В. Бедфорд не єдиний автор, який звертається до цього образу. Своєрідні образи пілігримів присутні у роботах Т. Шепарда, К. Мезера та інших діячів доби становлення американської літератури. Незважаючи на різні тлумачення пілігримства у творах письменників Нової Англії, у центрі уваги залишається спільнота, а образ пілігрима є узагальненим і стосується радше всього колективу, який мандрує світом, аніж конкретного героя, відірваного від громади.

Серед пантеону героїв-першопрохідців провідне місце посідає образ пастиря, прообразом якого виступає протестантський священик, голова релігійної громади. Вже у ранній американській літературі він виступає як міфологічний персонаж, який вказує громаді шлях до істини, підтримує духовну впевненість, тлумачить події відповідно до Святого Письма. Його порівнюють з Неємією, Мойсеєм. З плином часу образ пастиря не втрачає своєї актуальності. Письменники-трансценденталісти самі виступали як вчителі, проповідники і вбачали свою місію у тому, щоб спрямувати суспільство на шлях істини.

Разом з тим, у ранній американській літературі виникає особливе розуміння образу учня. Це людина зі сформованим або несформованим світоглядом, парадигма світобачення якої змінюється під впливом певних подій. Він по-різному трансформується та інтерпретується, однак зберігає генетичний зв'язок з Біблією.

В «Історії Плімутської колонії» В. Бедфорда у контексті розповіді про перебування пілігримів на «Мейфлауері» незадовго до висадки, поміж цитування документів, інформації про вибори губернатора, вміщений спогад про молодого боцмана, який постійно висміював пасажирів. Проте ставлення юнака змінюється, оскільки саме пасажирі доглядали його, коли він захворів. Ця дидактична історія для автора не менш важлива, аніж така подія, як укладання угоди на «Мейфлауері», оскільки вона для нього пов'язана з наслідуванням біблійного наративу. Поетика історії зцілення має притчевий характер і переносить реальну подію у площину міфу. Архітектоніка

цього уривку дозволяє говорити про його міфологічність. Одночасно ця частина тексту вибудовується за певною фреймовою ситуацією, яка пізніше часто використовуватиметься у художній літературі.

Пуританська міфологія як конститuenta національної ідентифікації виконує важливу історичну функцію – вказує на місце, роль і місію американської держави. У такий спосіб відбувається формування спільної національної ідеї, яка, зазвичай, живиться міфами про «обрані народи». Американська національна міфологія про походження держави апелює до Божого задуму, нація визначається як обрана, оскільки має вести інші народи до великої мети. Таке міфотворення пояснюється, по-перше, необхідністю сформувати ядро нації, створити підґрунтя для економічної, ідеологічної єдності народу; по-друге, довести іншим державам своє «право на існування». Історія США починається з ідеї відбудови Граду Божого на нових землях.

Дослідники погоджуються з думкою про те, що пуритани бачили у подіях, які відбувались з ними, втілення божественної волі. Губернатор колонії Масачусетс Дж. Вінтроп виклав основи побудови Нової Англії як створення Граду Божого, справедливого, гармонійного суспільства. Такий зв'язок держави з біблійною історією стає тією ниткою, що пов'язує Америку зі світовим історичним процесом. Своєю чергою, державотворчий процес протікає у рамках архетипічної історії, оскільки вибудовується за певними біблійними міфами, які повторюються вже у новій просторово-часовій дійсності, що, відповідно, накладає відбиток у вигляді подій, які відбуваються за визначеною схемою. Молода держава виступає на передній план великої історії і претендує на лідерство серед народів і держав світу як носій великих ідей.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Колоніальна пуританська література. Головні особливості.
2. Творчість В. Бедфорда. «Історія Плімутської колонії».

3. Коттон Мезер. Його творчість. Процеси на відьмами Салему. (The Great Salem Witch Trials. The causes and course of the process) Головні характеристики.
4. Т. Джеферсон «Декларація про незалежність».

Лекція № 6. Література ХІХ - початку ХХ століття.

Уявлення про те, що історія США є особливим випадком розвитку західної цивілізації, було на перших етапах провідною ідеологією американського літературознавства. Сама американістика й американське літературознавство ведуть свій відлік з 1930-х років. Народження американістики (American Studies) часто пов'язують з публікацією 1927 року праці Вернона Луїса Паррінгтона «Основні течії американської думки» (Main Currents in American Thought).

Паррінгтон та його послідовники відстоювали винятковість американського досвіду й займалися пошуками рис типового американського характеру — індивідуалізм, лібералізм, ідеалізм, прагматизм — насамперед у творах американської літератури. Перрі Міллер у своїх численних працях вказував на те, що джерелом американізму був новоанглійський пуританізм, а його розквіт припадає на час трансценденталізму ХІХ століття. У праці Ф. О. Метіссенса «Американське відродження» (The American Renaissance, 1941) письменники-представники американського романтизму проголошувалися бардами американського потягу до свободи. Р. В. Б. Льюїс в «Американському Адамі» (The American Adam, 1955) представив своєрідну райську невинність колонізаторів Нового Світу як типовий американський топос. Проте у 1960-ті роки під впливом руху за громадянські права та фемінізму ідеологічний фундамент американістики зазнав певного руйнування. Університетське літературознавство звернуло увагу й визнало за повноцінну літературу таких соціальних груп, як жінки, афроамериканці, іммігранти.

Географічні та історичні відмінності різних регіонів США знайшли своє відображення в регіональній строкатості американської літератури. Нерідко

американські автори вдаються у своїх творах до місцевих діалектів аби передати локальний колорит (local color fiction). Багато творів, насичених діалектизмами, таких авторів, як Марк Твен (твори про Міссісіпі) чи Вільям Фолкнер (романи про південні штати) належать до високих зразків світової літератури.

У **південних штатах США** на базі рабовласництва та плантаційного господарства розвинулася квазі-аристократична культура. Після поразки південців у громадянській війні пафос минулої величі став одним з поширених мотивів літератури південних штатів: на питання, чому Південь США породив так багато видатних письменників американський письменник Вокер Персі відповів: «Тому що нас розбили» («Because we got beat»). Англосаксонські письменники часто ідеалізували життя на Півдні до громадянської війни, де нібито всі чоловіки були джентельменами, всі жінки — леді, а раби були веселими, задоволеними, наївно-дитинними й лояльними до господарів. Такі твори з'являлися й у ХХ столітті, найвідомішим прикладом тут є роман Маргарет Мітчелл «Звіяні вітром» (1936). Критичне ставлення до Півдня можна знайти в творах афроамериканського письменника Чарлза Чесната, а також у таких англосаксонських авторів, як Джордж Вашингтон Кейбл, Джоел Чанблер Гарріс, Кейт Чопен.

Двозначне ставлення Півдня США до свого минулого позначилося на творах періоду розквіту літератури південних штатів з 1930-х років (так званий Південний ренесанс). Характерними авторами тут були Каролін Гордон, Кетрін Анн Портер, Аллен Тейт, Роберт Пенн Воррен. Особливим жанром вважається південний готичний роман, зачинателем якого вважають Едгара Аллана По. За висловом Теннессі Вільямса цей жанр «виражає усвідомлення фундаментальної огидності модерного досвіду». Вершиною південного роману стали твори Вільяма Фолкнера. Після Другої світової війни цю традицію продовжили такі письменники, як Карсон Маккалерс, Трумен Капоте, Джеймс Дікі, Вільям Стайрон, Гарпер Лі, Юдора Велті, Фланнері О'Коннор.

Вестерн є не тільки жанром кіно, але й жанром літератури **американського Заходу**. Тема Дикого Заходу була широко представлена як у тривіальній літературі, так і в серйозних творах на кшталт «Вірджинця» (1902) Оуена Вістера. Критичний підхід до цієї тематики останнім часом віднайшли такі автори, як Томас

Бергер, Воллес Стегнер, Норман Маклін, Ларрі Макмерті, Енні Пру й особливо Кормак Маккарті.

Середній Захід США представлений в літературі провінційно-ідилічними картинами життя містечок, зокрема в романі Шервуд Андерсон «Віннесбург, Огайо» (1919), в творах Сінклера Льюїса та оповіданнях Гаррісона Кейлора про фіктивне озеро Вобегон. Часто у творах Середнього Заходу знаходять своє відображення колективне уявлення американців про те, що саме тут знаходиться «серце Америки» (America's Heartland), що саме цей регіон є найбільш «американським» і таким чином може претендувати на типовість.

Американська література досягла зрілості в 19 столітті, коли традиційні європейські літературні жанри, такі як віршований епос вже втратили значення й престиж. Головним літературним жанром став роман. Ще з того часу походить часто повторюваний заклик до письменників створити «великий американський роман» (Great American Novel), який мав би показати повноцінність американської літератури й виразити особливості американської нації.

1851 року Натаніель Готорн у передмові до свого роману «Дім із семи фронтонами» наголошував на тому, що його твір є не стільки романом (novel), скільки романізованою оповіддю (romance). Мовляв у своєму романі він вдається до значно ширшого трактування цього жанру як у плані тематики, так і в плані художніх засобів. Жанрове протиставлення Гортонна американське літературознавство розвинуло в певну теорію американського роману, наділеного, у порівнянні з європейським, специфічними рисами. Особливо часто американський роман порівнювався в той час з англійським романом, який був, як правило, романом суспільним переважно з реалістичною програматикою. Американський роман відрізнявся значно більшою роллю уяви й фантазії в розгортанні наративного потоку та увагою до внутрішнього світу персонажів. Йшлося, за словами того ж Гортонна, насамперед про відтворення «правди людського серця». Таким чином американський роман (American romance) продовжує своєрідну міметичну традицію, для якої відтворення ілюзії реальності є менш важливим у порівнянні з намаганнями перетворити сам процес письма на процес творення й пошуку сенсу.

В американській літературі ще з 19 століття дуже високий престиж мав жанр оповідання (short story), тож його часто називали типовим американським прозовим жанром. Багато прозаїків-романістів зверталися й до жанру оповідання, деякі з них писали літературознавчі розвідки на цю тему. Особливо впливовим було есе Едгара Аллана По «Метод композиції», в якому автор висловив думку про те, що добре оповідання має бути достатньо коротким, аби встигти прочитати його за один присіст, що дасть можливість зберегти єдність враження та забезпечить безпосередній вплив історії на читача. Оповідання в США традиційно друкуються не лише в літературних та культурних журналах, таких як The Atlantic, The New Yorker, Harper's Magazine, але й в новинарних та загальних часописах на кшталт The Saturday Evening Post, й таким чином поширюються мільйонними накладками. Так 1952 року журнал «Life», в якому було опубліковане оповідання Ернеста Гемінгвея «Старий і море», за два дні розійшовся накладом 5 300 000 примірників. Досьогодні збірки оповідань американських авторів нерідко посідають високі місця в списках бестселлерів, що для європейського книжкового ринку є винятком.

Американська поезія, як і вся американська література, постала з прагнення зробити свій особливий внесок до англійської літератури 17 століття. Перші поетичні твори з'явилися на теренах сьгоднішніх США ще до об'єднання 13 колоній в єдину державу. Водночас на американському континенті ще раніше існувала потужна фольклорно-поетична традиція північноамериканських індіанців. Англомова поезія колоніального періоду природно орієнтувалася на теми, поетичні розміри та стилістику тогочасної англійської поезії.

У 19 столітті почав формуватися американський варіант англійської мови, так само і поетична творчість стала набувати особливих, відмінних від англійської поезії рис. Генрі Лонгфелло та Едгар Аллан По кожен по-своєму принесли на американський ґрунт романтичну поезію. Важко переоцінити вплив поезії Едгара Аллана По на французьку (Шарль Бодлер) та загалом європейську поезію. Явищем світової літератури став поетичний доробок Емілі Дікінсон, що писала у другій половині 19 століття. Наприкінці 19 століття набула великої популярності не лише у США, а й закордоном поезія Волта Вітмена. Від цього часу американська поезія

стала сприйматися як цілком самодостатня і навіть як своєрідний авангард англомовної поезії загалом.

Вашингтон Ірвінг. Ріп ван Вінкль народився в першій половині XVIII століття в старому голландському селі в сточищі річки Гудзон біля відрогів Аппалачів — Катскіллських гір. Там він й вікував — і був добропорядним підданцем англійського короля Георга III. Дружина ван Вінкля мала сварливу вдачу й діяла чоловіка навіть у пабі, де він полюбляв відбувати час у празних теревенях із друзями. Єдиною нагодою втекти від своєї двійки було полювання.

Однієї зимової днини на початку 1760-х років, знуджений скавучанням жони, ван Вінкль бродив горами з мушкетом і своїм собакою на прізвисько Вовк. Він вирішив видертись на найвищу гору, аж раптом почув, як його хтось кличе на ім'я. Ріп побачив незнайомця в застарілому голландському одязі. Він ніс багило на пагорб та прохав допомоги. Ріп пристав на це, і разом вони винесли багило в долину, якою лунав гуркіт: гурт ошатних, але мовчазних бороданів грав у кеглі. Ріп не питав, хто вони і звідки вони знають його ім'я. Вони пригостили зайду оковитою, і незабаром Ріп заснув.

Голландці грають у кеглі. (Ян Стен, 1650—1660 рр.) Прокинувшись уранці після частунку в горах і підібравши мушкета, який невідомим чином заіржавів, він не знайшов ні собаки, ні долини, ні стежки, якою прийшов — на її місці був гірський потік. У рідному селі, що теж неабияк змінилося, його ніхто не впізнав — він перетворився на старигана. Його домівка була зруйнована, всі знайомі померли, а замість портрета короля Георга III на стінах висів Джордж Вашингтон. Проспавши двадцять років, лояліст Ріп прокинувся в розпал Війни за незалежність...

Вашингтон Ірвінг у 1820 році.

Гравюра за картиною Гілберта Стюарта Ньютона Перше видання «Книги ескізів», що містила новелу «Ріп ван Вінкль» є однією з новел збірки «Книга нарисів Джеффри Крайона, джентльмена», написаної Ірвінгом протягом 1818-19 рр., — у не найкращі роки життя. 1815 року письменник переїхав до Ліверпуля, аби влаштуватися в брата керівником англійської філії родинної венчурної фірми. Та попри всі затруди він не зумів запобігти занепаду, а відтак і розоренню компанії 1818 року. Зазнавши з братами фіаско, Ірвінг оголосив про своє банкрутство. Опинившись на чужині без

грошей, він упав у тяжку депресію. Урешті злидні підштовхнули пригніченого Ірвінга на підробіток пописом, хоча особливого натхнення він не відчував.

Мешкав він тоді в англійському Бірмінгемі в домі своєї сестри Сари ван Ворт (англ. Sarah Van Wart) та її чоловіка — Генрі ван Ворта (англ. Henry Van Wart). Одного червневого вечора 1818 року літератор разом із своїм швагром (згадували обидва) надавався ностальгічним споминам про щасливі молодечі дні посеред сільської ідилії в долині Гудзона. Аж раптом воскреслі в пам'яті образи збудили у Вашингтона натхнення. Письменник підскочив, пішов у свою кімнату, де зачинився й невпинно писав усю ніч. За його словами, він почувався, як людина, що пробудилась від довгого сну. Уранці він вийшов у гарному настрої та презентував перший варіант оповідання родині Вортів за сніданком.

«*Рін ван Вінкль*» був одним із перших творів Ірвінга, що потрапили до нової збірки. Письменник звернувся до свого брата Ебенезера по допомогу в публікації в Сполучених Штатах.

Історії про чарівний неояснений сон та подальше розбудження за багато років часто-густо зустрічаються у світовій культурі:

- Стародавня китайська легенда про дроворуба, який спостерігав високо в горах за мудрецьми, що грають у го. Задивившись, він упав у транс, а опритомнівши, зрозумів, що обріс довгою бородою, а його сокира пустила коріння.
- В одному з творів філософа-епікурейця Діогена Лаертського Епіменід, будучи юнаком, заснув у печері й 57 літ потому прокинувся постарілим.
- У Талмуді розповідається про Хоні Га-Меателя, який заснув після того, як спитав людину, навіщо та саджає ріжкове дерево, що починає плодоносити лише за 70 років, а отже він не побачить плоди власної праці. Прокинувшись за 70 років, він знайшов плодоносне дерево й виявив, що вже має онука. Та співлюди не повірили його словам про дивоглядний сон. Тоді він помолився Богу і був узятий із цього світу.
- У християнському Переданні існує історія про сімох християнських юнаків з Ефеса, що їх гонили містяни за віру під час правління імператора Деція. Ховаючись від переслідувачів, вони поснули в печері. Прокинувшись приблизно два століття потому, — за Феодосія II, — вони побачили, що місто й уся держава увірували в Христа. Ця історія відбилася в ісламському епосі: одна із знаменитих Сур Корану, — Сура Аль-

Кагф, — повістове про гурт молодих монотеїстів, що рятувались у печері від переслідувань і поснули на сотні років. Ірвінг, який писав життєпис Мугаммеда, найрадше був знайомий із цим оповіданням.

Фенімор Купер.

Джеймса Фенімора Купера називають "американським Вальтером Скоттом", тому що він осмислив історію своєї молоді країни. Але не тільки про історію США писав Купер. Його романи розділяються на наступні типи: історичні ("Шпигун", "Браво", "Кат", "Два адмірали" та ін.); морські ("Лоцман", "Червоний корсар", "Пірат" та ін.); сімейні хроніки ("Чортів палець", "Землемір", "Червоношкірі"), романи-памфлети ("Монікіни"), публіцистичні романи ("Додому", "Вдома"). Основним твором Купера вважається пенталогія про Шкіряну Панчоку (її ще, не зовсім точно, називають циклом "романів про індіанців"). До пенталогії про Шкіряну Панчоку надходять романи "Піонери" (1823), "Останній з могікан" (1826), "Прерія" (1827), "Слідопит" (1840), "Звіробій" (1841).

Купер почав свій творчий шлях як письменник американської демократії. В ранніх романах ("Шпигун", "Лоцман"), а також у творах, які з'явилися як результат мандрів Європою ("Браво", "Кат"), Купер підкреслює перевагу республіканського строю над монархічним. У передмові до "Шпигуна" він відмовляється від запозичених "замків, лордів, та інших атрибутів англійських романів" і заявляє, що він буде писати про "американські звичаї". Захоплене до мелодраматизму ставлення до американських звичаїв проявляється у звеличенні подвигу простої людини. У романі "Шпигун" дрібний торговельник Гарвей Бірч, ризикуючи життям, робить усе, заради свободи своєї країни від англійського володарювання, і коли президент Вашингтон вручає Бірчу грошову винагороду за проявлену мужність, Гарвей відмовляється від неї. Тому що він служив США не заради грошей. Пізніше ставлення до Америки почне змінюватися. Купер зверне увагу на зникнення низки племен індіанців, на насильство "нації промисловців" над природою. Природа відіграє в творчості Купера особливу роль. Він запозичив у Скотта низку прийомів (зокрема структуру роману, де історичні особистості служать фоном розвитку подій, а вигадані персонажі опиняються на авансцені), принцип зображення світу через "народний рух історії". Але в творчості Скотта природа ніколи не відігравала такої

ролі, яку вона відіграє у Купера. Багатство дикої природи спровокувало новий підхід. Головним героєм роману "Лоцман" є море, яке Купер знав дуже добре (перш, ніж стати письменником, він зробив кар'єру морського офіцера), одним із головних героїв пенталогії про Шкіряну Панчохоу є дика природа американських прерій, могутня стихія, помірятися силою з якою може тільки дуже вольова людина. Такою людиною є слідопит і мисливець Натті Бумпо, якого його друзі-індіанці через незвичні для них чоботи прозвали Шкіряною Панчохою. Пенталогія показує нам все життя цієї дивної людини, яка приїхала до Америки майже підлітком, тоді, коли континент тільки почав засвоюватися, прожила серед неторканих лісів усе життя і на старість стала жертвою тієї Америки, якій колись так відважно прокладали шляхи через дику природу. Дружба з індіанцями навчила Натті не боятися природи, яка ніколи не образить того, хто прийшов до неї з добром. А от "нова Америка" з її містечками, кабаками і приватною власністю на землю, відштовхує старого мисливця. Він звик жити полюванням і вбив оленя. Звідки ж йому було знати, що тепер ця земля належить судді Темплю, і там не те, що полювати, а навіть і ходити заборонено. Темпл притягує старого до юридичної відповідальності. Його не турбує, що, як би не Шкіряна Панчоха і не індіанці, такі, як Чінгачгук (якого тепер звуть Джон), ніякого Темпльтауна на чолі із Темплом не існувало б. Натті біжить з-під арешту, і старого розвідника лісів, посланця білих до індіанців травлять, наче скажену собаку. Тому що жадібність стала головною рисою "нових американців". Такою є дія роману "Піонери", про яку М.Горький сказав: "Дослідник лісів і степу Нового Світу, він проклав шляхи для людей, які потім засудили його як злочинця за те, що він порушив їхні користолюбні закони, незрозумілі для його почуття свободи". Індіанець Джон згадує: "Жили тут наші предки на березі озера, жили мирно...Але прийшли білі і принесли із собою довгі ножі і ром... вони заволоділи нашими лісами; злий дух жив в їхніх бочках із ромом, і вони напустили його на нас". Індіанець Джон і є тим останнім із могікан, якому присвячено однойменний роман.

Едгар Аллан По.

Едгар По завоював славу письменника-інтелектуала. Усього По написав **64 оповідання**. Найвідоміші з них: "**Падіння дому Ашерів**" (1839), "**Ділова людина**"

(1840), "Золотий жук" (1843), "Чорний кіт" (1843) та інші. По започаткував новий літературний жанр — детектив ("Убивство на вулиці Морґ", "Таємниця Марі Роже").

Американський письменник, новеліст, поет, критик. На долю його випали нелегкі життєві випробування: народився в сім'ї бродячих акторів, рано втратив батьків, його взяла на виховання багата родина, але щастя було недовгим. Характери нового батька і чужого сина не співпадали і зрештою Едгар змушений був покинути забезпечену родину і поневірятися. З 1828 до 1831 року По друкується, видає три поетичні збірки, але успіху вони не мають. Від голоду його рятує премія, якою його нагородили у конкурсі на краще оповідання. Це був "Рукопис, знайдений у пляшці". До 1840 року у Едгара По вже два томи новел, 1845 року виходить збірка "Ворон та інші вірші".

Злидні, нещастя не полишають По, але в останні роки свого життя він творить поетичні шедеври: "Дзвони", "Аннабел Лі" (1849). Поезія Е. По — це романтизм у поєднанні з символізмом. Улюблена тема поета — природа, яка приховує найпотаємніші відтінки буття. Звичайно, поет торкається і вічних тем — кохання і смерті. У По особливе розуміння кохання: почуття завжди платонічне, піднесене, жінка стає символічним образом чогось недосяжного і прекрасного. Згадка про передчасно померлу кохану є у віршах і про кохання, і про смерть. Відчутно звучать ці мотиви в поезіях "Крук", "Аннабел Лі", "Улялюм". Науково-фантастичні новели Едгара По — це дивовижний сплав комічного і трагічного, поєднання високої ерудиції з захопливим сюжетом. Перебування з Алленами в Англії (1815—1820), де Едгар По навчався в престижному лондонському пансіонаті, прищепило йому любов до англійської поезії і слова взагалі. Чарлз Діккенс згодом відгукнувся про письменника як про єдиного хранителя «граматичної й ідіоматичної чистоти англійської мови» в Америці. У 1820 році Аллени повертаються на батьківщину до Річмонда. Тут у По з'являються нові друзі, з якими він мандрує, у тому числі й на човнах. У ньому рано прокинувся інтерес до пригод, пристрасть до всього незазаного. Після повернення з Англії Едгара віддали до Англійської класичної школи, де дуже добре викладали англійську літературу, що стимулювало творчий талент Едгара. До 13—14 років його поетичні спроби набули зрілості. Згодом він поїхав вчитися до Віргінського університету (1826), однак, незабаром змушений був

його покинути, бо наробив «боргів честі». У житті Едгара По було кілька важливих поворотів. Одним із них, що значною мірою визначив його долю, було рішення вісімнадцятирічного Едгара, яке він прийняв у «безсонну ніч і 18 на 19 березня 1827 року». Обставини цього рішення не зовсім з'ясовані, але однієї лютогої ночі 1827 року між ним і вітчимою сталася бурхлива, важка розмова. Блискучий студент Віргінського університету, юний поет, який подає надії, улюбленець товаришів, Едгар повівся не кращим чином. Певно, в університеті Едгар захоплювався грою в карти і вліз у борги, які не зміг пищати; великий програш поставив його у вкрай скрутне становище, з якого його міг вивести тільки багатий і впливовий опікун. Під час розмови опікун, можливо, висунув умови, що він сплатить «борг честі», але Едгар віднині повинен буде підкорятися його волі, слідувати його порадам і вказівкам. Опікун з його дрібною скарєдністю поставив свого приймака, палку й горду натуру, у скрутне становище. До цього приєдналися гіркі переживання, викликані грубим втручанням опікуна в інтимні почуття свого вихованця. Юнак не міг змирити гордині й залишив багатий дім, у якому виховувався, — «маленький зухвалий вискочка» у відповідь на безкомпромісну вимогу відповів рішучим «ні», і «було в його непохитності і щось жорстоке, «невдячне», і, проте, це було гідне й мужнє рішення. Поклавши на одну чашу ваг благополуччя, а на іншу — гордість і талант, він зрозумів, що останнє важливіше, і віддав перевагу славі і честі. Більш того, хоч він і не міг жити усього наперед, але тим самим були обрані голод і злидні. Зустріч Едгара По із семирічною двоюрідною сестрою Вірджинією, яка через шість років стала його дружиною, мала глибокі наслідки для його життя. Ця зустріч, а потім одруження дуже добре вплинули на По. Вірджинія була незвичайною людиною, вона «втілювала в собі єдино можливий компроміс з реальністю в його стосунках з жінками,— таких складних і витончених». Тяжка спадковість, сирітство, непосильна боротьба з перешкодами, що стояли на шляху волелюбного духу й високих устремлінь, зіткнення з життєвими дрібницями, хвороба серця, надзвичайна вразливість, травмована й неврівноважена психіка, а головне — неможливість розв'язання основного життєвого конфлікту вкорочували йому віку. Хвороба й передчасна смерть Вірджинії стали для нього страшним ударом, початком глибокої душевної недуги. Смерть По досі залишається таємницею. У вересні 1849 року він з великим

успіхом читав лекцію про «Поетичний принцип» у Річмонді, відкіля виїхав, маючи півтори тисячі доларів у кишені. Що сталося потім — незрозуміло, але його було знайдено в одній таверні в тяжкому, хворобливому стані, потім перевезено до Балтімора в лікарню, де він невдовзі й помер. Можна розглядати героїв і героїнь творів Едгара По всього лише як багатоликі іпостасі самого По й улюблених його жінок, двійників, чий вигадковий світ наповнював він стражданнями, намагаючись полегшити у такий спосіб тягар сумнівів і розчарувань, що обтяжували його власне життя. Палаці, сади і покої, населені цими примарами, вражають розкішним оздобленням, воно - ніби вигадлива карикатура на злиденність справжніх його мешканців і безвідрадну обстановку тих місць, куди доля закидала письменника.

Творчість письменника, хоч би як повно відбивалася в ньому його особистість, не обмежується «психологічною автобіографією». Як новеліст По всерйоз показав себе в розповіді «Рукопис, знайдений у пляшці» (1833). У традиції незвичайних морських подорожей написана розповідь «Падіння в Мальстрем» (1841) і єдина «Повість про пригоди Артура Гордона Піма» (1838). До «морських» творів належать розповіді про пригоди на суші й у повітрі: «Щоденник Джуліуса Родмена» — вигаданий опис першої подорожі через Скелясті гори Північної Америки, зробленої цивілізованими людьми (1840), «Незвичайні пригоди такого собі Ганса Пфааля» (1835), «Історія з повітряною кулею» (1844) про нібито здійснений переліт через Атлантику. Художній зміст таких розповідей, як «Лі-гейя» (1838), «Падіння будинку Ашерів» (1839), «Маска Червоної смерті» (1842), «Колодязь і маятник» (1842), «Чорний кіт» (1843), «Барили амонтільядо» (1846), звичайно, аж ніяк не вичерпується картинами жахів, фізичних страждань. Зображуючи різні екстремальні становища й виявляючи реакції героїв на них, письменник доторкнувся до тих ділянок людської психіки, що їх нині вивчає наука. Перший свій виданий збірник розповідей Едгар По назвав «Розповідями гротесків і арабесок». Назва творів спрямовує читача й критика, орієнтує їх, дає їм ключ від входу у сферу, створену творчою фантазією. Їх можна назвати «розповідями таємниць і жахів». Коли Едгар По писав свої розповіді, подібний жанр буйав а Америці дуже поширений, і він знав його особливості й кращі зразки, знав про його популярність і причину успіху в читача. Едгар По був фактично

засновником детективного жанру, дав низку класичних його зразків. «Золотий жук» за жанровими йот властивостями звичайно приєднують до знаменитих детективних розповідей Едгара По — «Убивство на вулиці Морґ», «Таємниця Марі Піці» і «Украдений лист», героєм яких є наскрізна фігура. детектив-аматор Ш. Огюст Дюпен, котрий допомагає розкриттю злочину. У цих розповідях з особливим ефектом виявляє себе сила логіки й аналітичного розуміння. Звичайно ці оповідання починаються з викладення факту злочину, а потім відбуваються екскурси в минуле, де й розкриваються всі обставини його здійснення, з'являються речові докази. Взагалі По широко використовує в новелах мотив недовомовленості окремих деталей і епізодів, апелюючи до уяви та фантазії читача. Валерій Брюсов назвав автора цих оповідань «родоначальником усіх Габоріо і Конан-Дойлів» — усіх письменників детективного жанру.

Марк Твен. (Семюель Ленгхорн Клеменс)

(1835-1910)

На півдні Сполучених Штатів Америки несе свої води широка і могутня річка Міссісіпі. На її березі в маленькому сільці Флорида і народився 30 листопада 1835 року Семюель Ленгхорн Клеменс — майбутній письменник Марк Твен. Він став шостою дитиною в родині Джона Маршалла Клеменса і Джейн Ламп-тон. Коли Семюелю виповнилося чотири роки, батьки разом з дітьми переїхали в невелике містечко Ганнібал. Тут майбутній письменник провів своє дитинство, і потрібно сказати, що воно не було спокійним. Семюель був неспокійним хлопчиком, дуже схожим на свого знаменитого в майбутньому персонажа — Тома Соєра. Незважаючи на слабке здоров'я, до 9-літнього віку він уже почав палити й очолив невелику зграю таких само, як він, вуличних хлопчаків. Природно найгіршим місцем на всій планеті для нього тоді була школа. Утім, учився він, нехай навіть формально, недовго. Коли Семюелю виповнилося 12 років, помер його батько і з навчанням хлопчикові довелося попрощатися. Майбутній письменник пішов працювати. І перші свої гроші він заробив, улаштувавшись помічником складача в місцевій друкарні. Видавнича справа настільки захопила його, що майбутній письменник разом із братом узявся за випуск газети. Спочатку вони зайнялися цим у

рідному Ганнібалі, пізніше переїхали до Мескатина і Кеокука розвивати видавничу справу в штаті Айова. Справи йшли, загалом, непогано, однак Семюелю постійно не вистачало грошей. У 1857 він повернувся на Міссісіпі і став учнем лоцмана, утілюючи свою дитячу мрію «пізнати ріку». У квітні 1859 року Семюел Ленгхорн Клеменс отримує права лоцмана і стає повноправним членом «річкового товариства». Він має високі заробітки і насолоджується справою, яка йому відверто подобається. Водити кораблі по руслу могутньої річки від міста до міста, підкорюючи потоки і течії, коли тобі тільки 24 роки, здавалося чудовим заняттям.

Однак ідилія тривала не довго. У 1861 році вибухнула війна між Північчю і Півднем. Семюелю Клеменсу довелося стати солдатом Конфедерації. Утім, що могло утримати молоду людину, яка ще з дитинства звикла бути вільною? Через два тижні він дезертирує з рядів армії жителів Півдня і спрямовує свій шлях на захід, до брата в Неваду. Саме пройшла чутка, що в диких преріях цього штату знайшли срібло і золото. Тут Семюель працював цілий рік на срібних копальнях. Паралельно з цим він писав гумористичні розповіді для газети «Терріторіал ентерпрайз» у Вірджині-Сіті й у серпні 1862 одержав запрошення стати її співробітником. Осьде і довелося Семюелю Клеменсу шукати для себе псевдонім. Не довго думаючи, він згадав рідну річку і взяв собі як псевдонім вираз лотових на Міссісіпі, що викрикували «Мірка 2», що означало достатню глибину для безпечного плавання. От так на просторах Америки і з'явився письменник Марк Твен, який зумів у майбутньому здобути своєю творчістю світове визнання. А поки що його протягом декількох років очікувало мандрування з газети в газету як репортера і фейлетоніста. Крім цього, він підзаробляв публічним читанням своїх гумористичних оповідань. Як кореспонденту «Альта Каліфорнія» йому вдається взяти участь у середземноморському круїзі на пароплаві «Квакер-Сіті», під час якого він зібрав матеріал для своєї першої книги «Простаки за кордоном», її поява в 1869 році викликала деякий інтерес з боку читаючої публіки через рідкісне для тих років поєднання добротного південного гумору й сатири. Таким чином, літературний дебют Марка Твена відбувся. Крім цього, у лютому 1870 року він оженився на Олівії, сестрі свого друга Ч. Ленгдона, з яким познайомився під час круїзу.

Наступною успішною книгою Семюеля Клеменса став написаний у співавторстві з Чарльзом Ворнером роман «Позолочене століття». Твір, з одного боку, не дуже вдалий, тому що стилі співавторів серйозно різнилися, але з іншого боку — він припав до смаку читачам на стільки, що його назвою охрестили час правління президента Гранта. А в 1876 році побачила світ нова книга Марка Твена, що не тільки закріпила його позиції як видатного американського письменника, але й назавжди внесла його ім'я в історію світової літератури. Це були знамениті «Пригоди Тома Сойєра». По суті, письменникові і видумувати нічого не довелося. Він згадав дитинство в Ганнібалі і своє життя в ті роки. І от на сторінках книги з'явилося містечко Санкт-Петербург, у якому легко можна впізнати Ганнібала, як утім, і риси безлічі інших дрібних населених пунктів, розкинутих по берегах Міссісіпі. А в Томі Сойєрі можна легко впізнати юного Семюеля Клеменса.

Успіх книги перевершив усі сподівання. Книга, наповнена простим гумором і написана доступною мовою, сподобалася широкому колу звичайних американців. Адже в Томі багато хто впізнавав себе в далекому й безтурботному дитинстві. Це визнання читачів Твен закріпив наступною книгою, також, по суті, не розрахованій на витончені розуми літературних критиків. Повість «Принц та злидар», яка вийшла в 1882 році, переносить читачів в Англію епохи Тюдорів. Захоплюючі пригоди сполучаються в цій повісті з мрією простого американця розбагатіти. От ти був жебраком і раптом — уже багатий, і золотою печаткою королівства колеш горіхи. Простому читачеві це сподобалося. Історична тема зацікавила письменника. У передмові до свого нового роману «Янкї з Коннектикуту при дворі короля Артура» Твен написав: «Якщо хто-небудь схильний засуджувати нашу сучасну цивілізацію, що ж, перешкодити цьому не можна, але непогано іноді провести порівняння між нею і тим, що робилося на світі раніш, а це повинно заспокоїти і вселити надію». До 1884 року Марк Твен був уже відомим літератором і до того ж ще й став успішним бізнесменом. Він заснував видавничу фірму, номінально очолену Ч. Л. Вебстером, чоловіком його племінниці. Однієї з перших книг, опублікованих власним видавництвом, стали його «Пригоди Гекльберрі Фіна». Твір, який, за визнанням критиків, став найкращим у творчості Марка Твена, задумувався як продовження

«Пригод Тома Соєра». Однак він вийшов набагато складнішим і багатограннішим. Позначилося те, що письменник створював його протягом майже 10 років. А роки ці були наповнені постійним пошуком кращої літературної форми, шліфуванням мови і глибокими роздумами. У цій книзі Твен вперше в американській літературі використав розмовну мову американської глибинки. Колись допускалося її вживання тільки у фарсі і сатирі на звичаї простолюду. Серед інших книг, випущених видавництвом Марка Твена, можна назвати «Спогади» вісімнадцятого президента США В. С. Гранта. Вони стали бестселером і принесли родині Семюеля Клеменса бажане матеріальне благополуччя.

Видавнича фірма Марка Твена успішно існувала аж до відомої економічної кризи 1893-1894 років. Бізнес письменника не витримав жорстокого удару і збанкрутував. Але справи і до цього останнім часом йшли не блискуче. Ще в 1891 році Марк Твен з метою економії коштів був змушений перебраться в Європу. Час від часу він приїжджає до Сполучених Штатів, намагаючись виправити своє матеріальне становище. Після розорення він довго не визнає себе банкрутом. Зрештою йому вдається домовитися з кредиторами про відстрочку виплати боргів. Це він зміг зробити тільки в 1898 році. За цей час Марк Твен написав кілька творів, серед яких його найсерйозніша історична проза — «Особисті спогади про Жанну Д'Арк» (1896), а також «Роззява Вільсон» (1894), «Том Соєр за кордоном» (1894) і «Том Соєр-сищик» (1896). Але жоден з них не зміг домогтися того успіху, що перші книги Твена.

Зірка письменника невблаганно котилася до схилу. До кінця XIX століття в США починають публікувати зібрання творів Марка Твена, зводячи тим самим його в розряд класиків давно минулих днів. Однак запеклий хлопчисько, що сидить усередині літнього, уже зовсім сивого, Семюеля Клеменса, і не думав здаватися. У століття двадцяте Марк Твен увійшов з гострою сатирою на сильних світу цього. Бурхливий революційний початок століття письменник ознаменував творами, покликаними викривати неправду і несправедливість: «Людині, що ходить у п'їтмі», «Сполучені Лінчуючі Штати», «Монолог царя», «Монолог короля Леопольда в захист його панування в Конго». Однак це все було не те. Для американців Твен уже

був класиком «легкої» літератури. А хто, скажіть, слухає класиків? У 1901 році він одержав почесний ступінь доктора красно́го письменства від Єльського університету. У наступному році — почесний ступінь доктора права від Міссурійського університету. Він дуже пишався цими званнями. Для людини, яка у 12 років покинула школу, визнання її таланту ученими мужами знаменитих університетів було дуже важливим. У 1906 році Твен диктує особистому секретареві Пейну історію свого життя. Через рік письменника знову відзначили ученим ступенем — почесним ступенем доктора красно́го письменства від Оксфордського університету.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Творчість Вашингтона Ірвінга. Ріп ван Вінкль
2. Творчість Фенімора Купера.
3. Едгар Аллан По. Головні характеристики його творчості.
4. Марк Твен. Гумор в його письменницькому стилі.

Лекція № 7. Американська Література початку ХХ століття

Уявлення про те, що історія США є особливим випадком розвитку західної цивілізації, було на перших етапах провідною ідеологією американського літературознавства. Сама американістика й американське літературознавство ведуть свій відлік з 1930-х років. Народження американістики (American Studies) часто

пов'язують з публікацією 1927 року праці Вернона Луїса Паррінгтона «Основні течії американської думки» (Main Currents in American Thought).

Паррінгтон та його послідовники відстоювали винятковість американського досвіду й займалися пошуками рис типового американського характеру — індивідуалізм, лібералізм, ідеалізм, прагматизм — насамперед у творах американської літератури. Перрі Міллер у своїх численних працях вказував на те, що джерелом американізму був новоанглійський пуританізм, а його розквіт припадає на час трансценденталізму XIX століття.

У праці Ф. О. Метіссенса «Американське відродження» (The American Renaissance, 1941) письменники-представники американського романтизму проголошувалися бардами американського потягу до свободи. Р. В. Б. Льюїс в «Американському Адамі» (The American Adam, 1955) представив своєрідну райську невинність колонізаторів Нового Світу як типовий американський топос. Проте у 1960-ті роки під впливом руху за громадянські права та фемінізму ідеологічний фундамент американістики зазнав певного руйнування. Університетське літературознавство звернуло увагу й визнало за повноцінну літературу таких соціальних груп, як жінки, афроамериканці, іммігранти.

Географічні та історичні відмінності різних регіонів США знайшли своє відображення в регіональній строкатості американської літератури.

Нерідко американські автори вдаються у своїх творах до місцевих діалектів аби передати локальний колорит (*local color fiction*). Багато творів, насичених діалектизмами, таких авторів, як Марк Твен (твори про Міссісіпі) чи Вільям Фолкнер (романи про південні штати) належать до високих зразків світової літератури.

У **південних штатах США** на базі рабовласництва та плантаційного господарства розвинулася квазі-аристократична культура. Після поразки південців у громадянській війні пафос минулої величі став одним з поширених мотивів літератури південних штатів: на питання, чому Південь США породив так багато видатних письменників американський письменник Вокер Персі відповів: «Тому що нас розбили» («Because we got beat»). Англосаксонські письменники часто ідеалізували життя на Півдні до громадянської війни, де нібито всі чоловіки були джентельменами, всі жінки — леді,

а раби були веселими, задоволеними, наївно-дитинними й лояльними до господарів. Такі твори з'являлися й у ХХ столітті, найвідомішим прикладом тут є роман Маргарет Мітчелл «Звіяні вітром» (1936). Критичне ставлення до Півдня можна знайти в творах афроамериканського письменника Чарлза Чесната, а також у таких англосаксонських авторів, як Джордж Вашингтон Кейбл, Джоел Чанблер Гарріс, Кейт Чопен. Двозначне ставлення Півдня США до свого минулого позначилося на творах періоду розквіту літератури південних штатів з 1930-х років (так званий Південний ренесанс). Характерними авторами тут були Каролін Гордон, Кетрін Анн Портер, Аллен Тейт, Роберт Пенн Воррен. Особливим жанром вважається південний готичний роман, зачинателем якого вважають Едгара Аллана По. За висловом Теннессі Вільямса цей жанр «виражає усвідомлення фундаментальної огидності модерного досвіду». Вершиною південного роману стали твори Вільяма Фолкнера.

Після Другої світової війни цю традицію продовжили такі письменники, як Карсон Маккалерс, Трумен Капоте, Джеймс Дікі, Вільям Стайрон, Гарпер Лі, Юдора Велті, Фланнері О'Коннор.

Вестерн є не тільки жанром кіно, але й жанром літератури **американського Заходу**. Тема Дикого Заходу була широко представлена як у тривіальній літературі, так і в серйозних творах на кшталт «Вірджинця» (1902) Оуена Вістера. Критичний підхід до цієї тематики останнім часом віднайшли такі автори, як Томас Бергер, Воллес Стегнер, Норман Маклін, Ларрі Макмерті, Енні Пру й особливо Кормак Маккарті.

Середній Захід США представлений в літературі провінційно-ідилічними картинками життя містечок, зокрема в романі Шервуд Андерсон «Віннесбург, Огайо» (1919), в творах Сінклера Льюїса та оповіданнях Гаррісона Кейлора про фіктивне озеро Вобегон. Часто у творах Середнього Заходу знаходить своє відображення колективне уявлення американців про те, що саме тут знаходиться «серце Америки» (America's Heartland), що саме цей регіон є найбільш «американським» і таким чином може претендувати на типовість.

Американська література досягла зрілості в 19 столітті, коли традиційні європейські літературні жанри, такі як віршований епос вже втратили значення й престиж.

Головним літературним жанром став роман. Ще з того часу походить часто повторюваний заклик до письменників створити «великий американський роман» (Great American Novel), який мав би показати повноцінність американської літератури й виразити особливості американської нації.

1851 року Натаніель Готорн у передмові до свого роману «Дім із семи фронтонами» наголошував на тому, що його твір є не стільки романом (novel), скільки романізованою оповіддю (romance). Мовляв у своєму романі він вдається до значно ширшого трактування цього жанру як у плані тематики, так і в плані художніх засобів. Жанрове протиставлення Гортонна американське літературознавство розвинуло в певну теорію американського роману, наділеного, у порівнянні з європейським, специфічними рисами. Особливо часто американський роман порівнювався в той час з англійським романом, який був, як правило, романом суспільним переважно з реалістичною програматикою.

Американський роман відрізнявся значно більшою роллю уяви й фантазії в розгортанні нарративного потоку та увагою до внутрішнього світу персонажів. Йшлося, за словами того ж Гортонна, насамперед про відтворення «правди людського серця». Таким чином американський роман (American romance) продовжує своєрідну міметичну традицію, для якої відтворення ілюзії реальності є менш важливим у порівнянні з намаганнями перетворити сам процес письма на процес творення й пошуку сенсу.

В американській літературі ще з 19 століття дуже високий престиж мав жанр оповідання (short story), тож його часто називали типовим американським прозовим жанром. Багато прозаїків-романістів зверталися й до жанру оповідання, деякі з них писали літературознавчі розвідки на цю тему. Особливо впливовим було есе Едгара Аллана По «Метод композиції», в якому автор висловив думку про те, що добре оповідання має бути достатньо коротким, аби встигти прочитати його за один присіст, що дасть можливість зберегти єдність враження та забезпечить безпосередній вплив історії на читача. Оповідання в США традиційно друкуються не лише в літературних та культурних журналах, таких як The Atlantic, The New Yorker, Harper's Magazine, але й в новинарних та загальних часописах на кшталт The Saturday Evening Post, й таким чином поширюються мільйонними накладками. Так

1952 року журнал «Life», в якому було опубліковане оповідання Ернеста Гемінгвея «Старий і море», за два дні розійшовся накладом 5 300 000 примірників. Досьогодні збірки оповідань американських авторів нерідко посідають високі місця в списках бестселлерів, що для європейського книжкового ринку є винятком.

Американська поезія, як і вся американська література, постала з прагнення зробити свій особливий внесок до англійської літератури 17 століття.

Перші поетичні твори з'явилися на теренах сьогоденних США ще до об'єднання 13 колоній в єдину державу. Водночас на американському континенті ще раніше існувала потужна фольклорно-поетична традиція північноамериканських індіанців. Англійська поезія колоніального періоду природно орієнтувалася на теми, поетичні розміри та стилістику тогочасної англійської поезії. У 19 столітті почав формуватися американський варіант англійської мови, так само і поетична творчість стала набувати особливих, відмінних від англійської поезії рис. Генрі Лонгфелло та Едгар Аллан По кожен по-своєму принесли на американський ґрунт романтичну поезію.

Важко переоцінити вплив поезії Едгара Аллана По на французьку (Шарль Бодлер) та загалом європейську поезію. Явищем світової літератури став поетичний доробок Емілі Дікінсон, що писала у другій половині 19 століття. Наприкінці 19 століття набула великої популярності не лише у США, а й закордоном поезія Волта Вітмена. Від цього часу американська поезія стала сприйматися як цілком самодостатня і навіть як своєрідний авангард англійської поезії загалом.

Багато сторінок поезії США залишаються малодослідженими. Так, наприклад, чимало поетичних творів 1910–1945 років було втрачено, оскільки вони публікувалися в малотиражних газетах, зокрема лівого спрямування, значна частина яких у 1950-ті роки була знищена в американських бібліотеках під час епохи маккартизму.

Найвпливовішими модерністськими англійськими поетами періоду Першої світової війни та міжвоєнного часу вважаються американські поети Езра Паунд та Томас Стернз Еліот. Водночас у першій половині 20 століття розвинулися такі цікаві поетичні напрямки, як афроамериканська поезія (Ленгстон Г'юз) та жіноча поезія США. Особливим явищем в поезії США став доробок поетів-бітників 1950-х

років. Про престиж американської поезії говорить і той факт, що в 1960-ті роки молоді поети «Британського поетичного відродження» (англ. *British Poetry Revival*) орієнтувалися насамперед на своїх американських попередників та сучасників. З кінця 20 століття можна спостерігати диверсифікацію поетичного світу США, окрім англомовних авторів дедалі частіше заявляють про себе афроамериканські та іспаноамериканські поети, зокрема представники поезії чіканос (вихідців з Мексики).

Нью-Йоркський Бродвей досьогодні залишається центром американського театрального життя

У США драма тривалий час не мала великого розвитку. У пуритан Нові Англії театральні вистави були заборонені й навіть в 19 столітті консервативні кола неприхильно ставилися до театру. Тож не випадково, що перше свідчення про театральну культуру США зафіксовано у судовому документі 1665 року: актор однієї з труп був заарештований за непристойну поведінку на публіці. Після 1750 року Масачусетс, Пенсильванія та Род-Айленд прийняли закони, за якими театральні вистави були заборонені. Ще 1794 року президент Єльського коледжу Тімоті Дуайт IV вважав, що відвідання театру веде до втрати «найціннішого з усіх скарбів, втрати безсмертної душі». Всупереч заборонам театр поступово став однією з улюблених розваг американців. Протягом 18 та 19 століття в багатьох великих містах було засновано постійні театри. В репертуарі були переважно англійські п'єси, насамперед твори Вільяма Шекспіра. 1865 року під час показу англійського фарсу «Наш американський кузен» («Our American Cousin») від кулі актора Джона Бута загинув президент США Авраам Лінкольн.

Театр у США, більше, ніж в Європі, розвивався в руслі комерційних вимог, тож багато п'єс були зорієнтовані насамперед на розважальність. По країні їздили численні водевільні трупи, що виступали на ярмарках. У другій половині 19 століття американський театральний ринок відкрили для себе європейські театральні й водевільні трупи, які часто приїздили у США на гастролі. Ще в 20 столітті багато європейських акторів, які згодом стали відомі в кіно, потрапили до США в складі театральних труп, показовими тут є долі таких акторів, як Кері Грант та Стен Лорел.

На сценах США виступали також і представинки елітних театрів, такі як Сара Бернар.

Специфічно американською формою бурлеску було так зване «шоу менестрелів» (Minstrel show), під час якого білі актори з вимашченими сажею обличчями у відвертій расистській манері пародіювали життя чорношкірих американців. Театр з політичною метою використовували прихильники аболіціонізму. Великий інтерес у публіки мали численні постановки за романом «Хатина дядька Тома» Гаррієт Бічер-Стоу. Нью-Йоркський театр Бродвей наприкінці 19 століття став центром національного театрального життя та театральних новацій. Саме тут постав новий театральний жанр — мюзикл.

У 20 столітті стрімкий розвиток Голлівудського кінематорграфу значно потіснив театр як розважальне мистецтво. На сцену здебільшого виходять представники елітарної культури: Юджин Гладстоун О'Ніл (Нобелівська премія 1936 року), Артур Міллер («Смерть комівояжера», 1949), Томас Стернз Еліот («Убивство в соборі», 1935). Багато успішних п'єс з часом були екранізовані, так неодноразово була адаптована для кіно п'єса Теннессі Вільямса «Трамвай Бажання». П'єса «Наше містечко» (1938) Торнтона Вайлдера, написана під впливом епічного театру Бертольда Брехта, вважається чи не найпопулярнішою драмою в США, її досі ставлять не лише численні професійні трупи, а й шкільні та аматорські театри. Після Другої світової війни постав так званий рух Живого театру (Living Theatre). Під впливом французьких драматургів у США також з'явився театр абсурду, найвідомішим представником якого вважається Едвард Олбі («Хто боїться Вірджинії Вулф?» 1962). Насьогодні театральне життя у США — у порівнянні з Європою — є майже маргінальним явищем. Однією з головних причин такого становища є відсутність у США державних субвенцій для театрів.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Маргарет Мітчелл. «Звіяні вітром». Головні характеристики
2. Творчість В. Фолкнера як представника «південного роману».

3. Поети Езра Паунд та Томас Стернс Елліот. Головні характеристики їх творчості.
4. Теннесі Уільямс. «Трамвай «Бажання»
5. Жанр короткої оповіді. Ернест Хемінгвей. «Старий та море».

Лекція № 8. Американська Література 50-70 р.р. XX століття

Друга світова війна стала ключовою подією для соціальної та культурної історії США не меншою мірою, ніж для Європи. Число загиблих американців — понад півмільйона людей — у багато разів перевищило втрати Америки у Першій світовій. Війна на два фронти, безпосередня близькість Тихоокеанського театру військових дій від американських кордонів, шок Перл-Харбора (після японської атаки на цю військово-морську базу США вступили у війну в грудні 1941 р.) — все це свідчить про те, що Друга світова торкнулася націю набагато глибше всіх інших воєн, крім Громадянської (1861 - 1865). Разом з тим, на відміну від Європи, участь у війні виявилася для Америки багато в чому благотворною: вона сприяла подоланню Великої депресії та економічному підйому, заклик звільняв робочі місця, військові замовлення пожвавили економіку, принесли прибутки великим компаніям, зміцнили та розширили середній клас. Гуманістичні цілі війни (розгром нацизму та японського мілітаризму) давали моральний сенс жертвам та праці заради перемоги, сприяли консолідації нації, духовному піднесенню та відчуттю єдності з долями Європи. Підсумками війни стали відмова від ізоляційної політики, економічне, політичне та військове посилення США, що забезпечило їм нову роль наддержави, лідера Західного світу.

Друга світова війна у літературі США. Поруч із закінченням війни заявляє себе нове літературне покоління — ціла плеяда яскравих молодих письменників. Майже всі вони військового покоління, учасники Другої світової. Війна стала головною темою творчості Джеймса Джонса (James Jones, 1921 - 1977), ветерана війни з Японією та очевидця атаки на Перл-Харбор. В основі його військової трилогії "Відтепер і повік"

(From Here and to Eternity, 1951), "Тонка червона лінія" (The Thin Red Line, 1962), "Тільки поклич" (Whistle, 1978) - автобіографічний матеріал: участь у битві за Гуадалканал та перебування у військовому шпиталі Мемфіса. Війні присвячено низку ранніх оповідань Джерома Селінджера (Jerome David Salinger, 1919—2010), який закінчив військову академію в Пенсільванії (1936), був свідком аншлюсу Австрії (1938), воював у Європі в 1944—1945 рр., а потім, 1946 р. перебував у Німеччині, спостерігаючи «денацифікацію» країни. Враження від операцій зі звільнення концтаборів визначили тему і депресивний колорит повісті «Есме — з любов'ю і всякою гидотою», де розповідь ведеться від імені сержанта Х, травмованого на війні і страждає на душевні розлади.

Десятиліття, що отримало назву «огрядних» чи «мовчазних» п'ятдесятих, — це час економічного процвітання (prosperity), швидкого зростання середнього класу (так званих білих комірців), збільшення народжуваності («бейбі-бум»). У складається «суспільство споживання»: «Людина як громадянин і працівник, а й споживач (і це звучить гордо). Його виховують за допомогою реклами... економіка не тільки задовольняє попит, але сама його і формує» (В. Прозоров). Прикмета суспільства споживання — нова стратегія розвитку мегаполісів, які обростають передмістя, тобто. містами-супутниками, де мешкає середній клас, мережі великих торгових центрів, відпочинкової індустрії (розваги, подорожі), готелів, ресторанів. П'ятдесяті — це ера телебачення, яке активно формує громадську думку, дуже впливає на культуру в цілому.

Проте закінчення Великої депресії, процвітання, зростання добробуту, впевненість у завтрашньому дні були лише однією стороною медалі. 1950-ті стали також десятиліттям холодної війни та «маккартизму» (названий так на ім'я сенатора Джозефа Маккарті, який очолив у 1953 р. комісію Конгресу США з розслідування «антиамериканської діяльності» — поширення лівої, і особливо марксистської, комуністичної ідеології). Страх перед атомною бомбою, світовим комунізмом, прискорення гонки озброєнь — усе це створювало атмосферу тривоги і певною мірою заражало суспільство духом конформізму. Парадоксальність п'ятдесятих якраз і полягала у контрасті між зовнішнім благополуччям ери процвітання та свого роду

неврозом, який вразив суспільство зсередини. У п'ятдесяті соціологія і соціальна психологія активно досліджують суспільство споживання і такі супутні явища, як конформізм, відчуження, дефіцит сенсу на тлі матеріального достатку.

Бітніки. Дж. Керуак.

Провісниками революційних потрясінь 1960-х стали битники або «біт-покоління», які не сприймали суспільство споживання з його матеріалізмом, бездуховністю, «самотністю в натовпі». Центрами біт-покоління стали Нью-Йорк та Сан-Франциско. Зароджується субкультура в середині 1940-х, коли в Нью-Йорку відбулося знайомство Джека Керуака, Аллена Гінзберга, Люсьєна Карра (Lucien Carr), Вільяма Берроуза (William Burroughs) і склалося ядро майбутнього руху. Незабаром до битників приєдналися поети Лоренс Ферлінгетті (Lawrence Ferlinghetti, 1919), Грегорі Корсо (Gregory Corso), Пітер Орловські (Peter Orlovsky), Гері Снайдер (Gary Snyder), Майкл Маклюр (Michael S. Ondaatje). Сам термін «біт» (beat) узвичаїв Керуак в 1948 р., наситивши це жаргонне слівце зі значенням «втомлений», «спустошений» новими змістами і конотаціями (від англ. beat — ритм; бітники — ті, хто чують ритм Всесвіту; beat - бити, розбивати, битники - "розбите покоління"); Скандальну славу битники здобули в середині 1950-х. Вони епатували середній клас своїм зовнішнім виглядом (довге волосся, витягнуті чорні светри, бороди), життєвою позицією. Битники відмовлялися співпрацювати з «істеблішментом», йти на «пристойну роботу», заводити сім'ю, набувати майна. Вони експериментували з наркотиками, проповідували «вільне кохання», але до суспільства займали ескапістську позицію — не маючи наміру змінювати суспільство, вони створювали свій, альтернативний світ.

Субкультура бітників складалася з двох рівнів – зовнішнього (практика субкультури – мода, спосіб життя, арго) та глибинного. Глибинний рівень — це міф субкультури,

еклектична освіта, що включала філософські та релігійні ідеї, «культові тексти» та «пантеон героїв» субкультури. Інгредієнти, з яких творився міф субкультури - елементи екзистенціалізму, дзен-буддизму (у популярному викладі Д. Т. Судзукі), християнства, а також романтизму, сюрреалізму (серед постатей, значущих для бітників, були Блейк, Шеллі, Торо, Емерсон, Мелвілл, Вітмен, Паунд, Бодлер, Рембо, Аполлінер, Достоевський, Чехов). Власна творчість бітників відрізняє свободу форми, визна-вість, прагнення зняти спонтанний досвід і безпосередні емоції. Бітники насамперед заявили про себе у поезії, яка була призначена не для читання, а усної декламації. Вони часто виступали разом із джазовими музикантами, роблячи читання віршів частиною «джем-сейшн». Нерідко такі музично-поетичні дійства відбувалися у книгарні Ферлінгетті «Вогні великого міста» у Сан-Франциско. Поетичним маніфестом біт-накоління стала поема Аллена Гінзберга (Allen Ginsberg, 1926—1997) «Вопль» (The Howl), вперше прочитана автором у жовтні 1955 р. У поемі три частини: перша, найдовша, є однією фразою і . покоління — «ангелоголових хіпстерів, що горять жагою стародавнього божественного зв'язку з іскристою зірками динамо-машини», але «палих жертвою божевілья, жебраків, обірваних». Центральний образ другої частини - Молох, символ деструктивної, жадібної, нелюдської цивілізації. Третя частина має, за задумом автора, звучати як гімн, який освячує всі форми досвіду.

Виразником ідей покоління став **поет і прозаїк Джек Керуак** (справжнє ім'я - Жан-Луї Керуак, Jean-Louis "Jack" Kerouac, 1922-1969). Керуак походив із франкомовної католицької канадської родини, виріс у Массачусетсі, у пошуках життєвого шляху змінив кілька університетів, але так і не завершив освіти. Його кар'єра зірки американського футболу також не відбулася, як не здійснились плани стати моряком. Знайомство з Берроузом, Гінзбергом, Нілом Кессіді відкрило перед ним нові перспективи. Перший роман Керуака "Містечко і місто" (The Town and the City, 1950), написаний під впливом прози Томаса Вулфа, пройшов практично непоміченим. Наступний роман "На дорозі" (On the Road, 1951, опубл. 1957), шість ліг, що прождав публікації, вийшов на хвилі гучної популярності біт-руху і приніс своєму авторові славу. Тут вже склалися всі основні риси поезики Керуака, які

відтворюватимуться у всіх інших романах. Книга автобіографічна та сповідальна; легко вгадуються прототипи персонажів: Сол Перадайз - Керуак, Дін Моріарті - Кессіді, Старий Бик Лі - Берроуз. Тема – побут, спосіб життя, цінності біт-покоління. Манера листа — «спонтанна проза» в дусі джазової імпровізації: безперервний потік розмов, спогадів, думок, моментальних замальовок, що набігають одна на одну, часто незакінчені фрази. Сюжет будується навколо чотирьох подорожей просторами Америки «зеленого новачка» Сола та його наставника Діна, який прилучає неофіта до життя «на дорозі». Дорога дарує свободу від повсякденності, пригоди, несподівані зустрічі, дивовижні відкриття: «...вся країна лежала перед нами, як устрична раковина, яку нам відкрили, і всередині була перлина». Однак поступово виявляється, що привабливий міраж свободи, щастя, спонтанності — лише оманлива ілюзія. Ейфорія і захоплення змінюються втому та депресією, і Сол виявляється на межі втрати віри і в дорогу, і у свого наставника.

Дж. Селінджер. «Над прірвою у житті»

Американський письменник Джером Девід Селінджер прославився на весь світ завдяки своєму роману «Над прірвою в житті», в якому дивно тонко описав складний внутрішній світ дорослішає підлітка.

Рік написання – 1951 рік.

- Історія створення – Селінджер присвятив написанню свого роману 10 років. Його публікація викликала неоднозначну реакцію в літературному світі. Твір став одним з найпопулярніших у 20 столітті, і було переведено на багато мов.
- Тема – Автор розкрив у романі безліч важливих тем, серед яких любов, самотність, взаємини в сім'ї, відповідальність. Велику увагу він приділив проблемам, з якими незмінно стикаються дорослішають підлітки.
- Композиція – Композиція послідовна, всі події розвиваються в хронологічному порядку протягом трьох днів. Оповідання ведеться від імені підлітка Холдена Колфілда. Епілог – знайомство з головним героєм, зав'язка – виключення його зі школи, розвиток подій – «доросле» життя в Нью-Йорку, кульмінація – прогулянка з сестрою під дощем, розв'язка – лікування в санаторії.
- Жанр – Роман.

- Напрямок – Роман-сповідь, роман-дорослішання.
  - Над своїм романом Селінджер працював майже 10 років, закінчивши його в 1951 році. Його публікація викликала величезний резонанс в американському суспільстві, розділивши його на два табори: одні були в захваті від твору, інші – зраджували його нещадній критиці.
  - Перш за все, це було пов'язано з великою кількістю жаргонізмів і нецензурної лексики, якими письменник щедро здобрив свою книгу.
  - Але, разом з тим, глибокий психологізм, підняття нагальної проблематики підростаючого покоління, актуальність і повну відповідність духу часу зробили роман Селінджера «Над прірвою в житті» однією з найпопулярніших книг ХХ століття.

Сенс назви роману перегукується з Біблією, вказуючи на ловця людських душ. Головний герой – підліток Холден Колфід – ототожнює себе з таким ловцем і бачить своє життєве призначення в тому, щоб уберігати чисті і невинні дитячі душі від всього бруду «дорослого» світу, не дати їм зірватися у прірву і загинути в безодні черствості, брехні і лицемірства.

Центральна тема твору – становлення особистості підлітка, його зіткнення з «дорослої» життям і поступове дорослішання. На частку Холдена випадає маса спокус і випробувань, і часто він приймає неправильні рішення, але тільки так набувається такий необхідний життєвий досвід. Будучи, в силу свого віку і характеру, відчайдушним максималістом, головний герой не сприймає ні в якому вигляді брехні і лицемірства, він не закриває очі людські недоліки і вади.

Не дивно, що він далеко не з усіма може знайти спільну мову, часом, йому просто не з ким поговорити щиро. Так автором підіймається тема самотності, яка особливо небезпечна в підлітковому віці. Не менш важлива тема взаємовідносин в сім'ї. Холден гостро відчуває нестачу батьківської любові і турботи, в якій так потребує. Як наслідок, у нього виникає озлобленість щодо світу дорослих, яких він відверто зневажає. Але, попри всі суперечності і складності навколишнього світу, головний герой не втрачає своєї душевної чистоти, залишаючись все тим же наївним і

скромним хлопчиком. Основна думка твору полягає в тому, щоб уберегти дітей від занадто раннього знайомства з зіпсованим і цинічним світом дорослих.

Знаходити радість у любові і чесноті, залишатися самим собою – то, чому вчить роман Селінджера.

Творчість Кена Кізі «Пролітаючи над гніздом зозулі»

«Пролітаючи над гніздом зозулі» – це роман К. Кізі. Опублікована в 1962 році сатирична антиутопія стала візитною карткою «контркультури» – молодіжного протесту проти моралі і смаків «суспільства споживання».

Дія відбувається в психіатричній лікарні. Психушка – алегоричний портрет Америки другої половини ХХ століття (навіть етнічний склад пацієнтів лікарні має знаковий характер: тут є і англосакси, і ірландці, і негри, є і індіанець), мініатюрна модель постіндустріального суспільства, де перемогли принципи раціонального і доцільного соціального будівництва. У цій «виправній колонії» «браковані» людські екземпляри доводяться до такого стану, коли вони не можуть представляти загрозу для нормального, доцільного функціонування суспільної машини.

Ця психлікарня – вдала спроба побудувати ідеальну державу, обернулося похмурим лякаючим світом, населеним не живими людьми, а механічними ляльками.

Сама верховна володарка цього лялькового царства – старша медсестра гнусу – мертва, безстатева істота, теж лялька, з чийого нутра доноситься «запах механізмів».

З приходом в мертвий ляльковий соціум нового пацієнта все змінюється. Рендл Патрік Макмерфі – архетипний герой американської контркультури, літературний родич Холдена Колфілда з роману Д. Селінджера «Над прірвою в житті» і Діна Моріарті з роману Д. Керуака «В дорозі».

Він громадянин світу, що виключив себе з соціальної ієрархії і відкинули моральний етикет суспільства. Він вічний бродяга, кочівник, утікач, який не визнає ніякої влади над собою. Макмерфі сам собі губернатор, шериф і президент. Він смачно блює, позіхає, вульгарно жестикулює, свербить, голосно розмовляє, оглушливо регоче. Він любитель пожерти, не дурень випити і охочий до жіночої статі.

Словом, це гротескний герой, раблезіанського втілення здорової живого життя – тієї, яка вбита, «окуклється» старшою медсестрою гнусу. Він – блазень, носій смехового погляду на світ, в тому сенсі, який надавав цьому поняттю М.М. Бахтін. Не випадково Макмерфі – ірландець, традиційний персонаж американських «дурних» анекдотів.

Оповідач книги «Пролітаючи над гніздом зозулі» Кізі – пацієнт психлікарні, хто вдає німим індіанець-полукровка “вождь Бромден”. Ще з часів Д.Ф. Купера і Г. Торо фігура індіанця в американській літературі стала уособленням вільної, не стиснутої соціальними умовностями, людської долі. Подібно марк-твенівського Гекові Фіннові, Бромден мріє про втечу на «індіанську територію» – в далекий світ дитинства, сумним нагадуванням про який стає нав’язливий мотивчик дитячої пісеньки-лічилки про гусаку, пролетів над гніздом зозулі.

«Вся Америка – божевільня», немов би говорить автор.

Божевілля – не як медичний казус, а як знак соціального неблагополуччя – традиційна літературна метафора. Але у Кізі вона наповнюється новим змістом. Раніше божевільним оголошувався герой, що викривав аморальність навколишнього світу: такі знамениті літературні безумці – Гамлет і Чацький. У Кізі божевілля стає атрибутом самого суспільства, яке морально калічить своїх абсолютно нормальних громадян. Це безумство – ознака ненормальності всієї системи соціального буття ХХ століття.

Кізі в романі «Пролітаючи над гніздом зозулі» не тільки зображує кошмарний вигляд «схибленого» суспільства, а й показує, що в створенні цього «божевільного, божевільного, божевільного світу» беруть участь і наділена тотальною владою

диктатор-медсестра, і самі замордовані пацієнти. Ось чому роман Кізі прочитується і як соціальна сатира, і як політичне мораліте, що розкрило химерну анатомію тоталітарного суспільства ХХ століття. Театральна постановка (1963 р.) мала успіх у багатьох країнах світу. Одноійменна екранізація М. Формена (1975 р.) з Д. Ніколсоном в ролі Макмерфі принесла роману Кізі світову популярність.

В. Набоков. «Лоліта»

Взаємні перетворення дискурса високої романтичної (модерністської) трансцендентальності і симулякрів масової культури в оповіданні Гумберта формують принципову новизну художньої філософії «Лоліти», що радикально відрізняє романа як від більш ранніх, так і від більш пізніх творів Набокова. По суті справи, в цьому творі з'ясується, що високий романтичний/модерністський код не відділений непрохідною межею від вульгарних кодів маскульту або «культурииндустрии» (термін Хоркхаймера і Адорно). У «Лоліте» Набоков приходить до постмодерністському бачення культури, що руйнує антиномію «високої», елітарної, і «низкої», масовою, культур. Через десять років після публікації набоковського романа, в 1968 році, американський письменник і критик Леслі Фідлер в своєму відомому маніфесті «Перетинайте межі, засипайте рови» проголосить синтез масового і елітарного мистецтв як програму постмодерністського розвитку.

Однак «Лоліта» - роман не про благотворний синтез, а про трагічне зближення і нерозрізненість трансцендентального і симулятивного. Здавалося б, дві ці тенденції - до синтезу і до нерозрізненості і взаємооборотничеству - протилежні по значенню. Більш того якщо трансцендентальність пов'язана з культурою модерна, то «гіперреальність симулякра», що створюється голлівудским кіно і іншими формами маскульту, передбачає постмодерн. Однак по відношенню до Лоліте обидві ці стратегії діють схоже, знецінюючи і руйнуючи її єдине життя. «Її не хватити,

видимо, слів. Я в думках постачив її ними - ("... він [Куїльті] розбив моє серце, ти усього лише розбив моє життя")». Дискурс романтичної трансцендентальності заміняє єдине, коротке життя образом вічності, перетворюючи Лоліту в метафору - Аннабель, вічного дитинства і т. п. Ось чому Гумберт «всього лише розбив... життя». Дискурс маскульту підміняє все щиро індивідуальне і живе - целулоїдним симулякром, саме тому Куїльті, в якого Лоліта закохана, розбив її серце. Але і в тому і в іншому випадку жертвою виявляється Лоліта: її життя витопкувати і випалене .

Показово при цьому, що обидва проекти провалюються. Куїльті не вдається підпорядкувати собі Лоліту, тому що вона любить тільки його самого і відмовляється брати участь в його «зйомках»: інакше говорячи, тому що вона володіє індивідуальністю, що виходить за межі стереотипів маскульту. Але провалюється і проект Гумберта: йому не вдається пробитися до «трансцендентальному Іншому» - Лоліта не допускає Гумберта в свій таємний мир, відгороджуючись від нього «штукетником» стереотипів, а Гумберт дуже пізно усвідомлює, «що, можливо, десь за нестерпними підлітковими штампами, в ній є і квітучий сад, і сутінки, і ворота палацу, - димчаста, чарівна область, доступ до якої заборонений мені, жалюгідній спазмой, що поганить свої отрепья...». Саме тому поетичне значення його проекту - повернення в дитинство, на «невагомий острів завороженого часу» - розпадається. Замість нього залишається саме те, до чого прагне Куїльті (але, на відміну від Гумберта, без всяких додаткових претензій): володіння Лолітою, як рабинєю, зневаження її тілом. Більше того, Гумберт, що поклоняється поезії дитинства, фактично віднімає дитинство у Лоліти, безжалісно калічаючи її життя, передусім тому, що до реальної Лоліти йому, суворо говорячи, немає справи. Недаремно слова дівчинки, в яких проривається її біль, Гумберт пригадає, тільки втративши владу над нимфеткой, - і з цього моменту почнеться його суд над собою. Еллен Пайфер права, коли затверджує, що «саме бурхлива уява Гумберта парадоксальним образом веде до зради вищих цінностей уяви: спонтанність, витальності і оригінальність, що втілюються дитиною. Бажаючи досягнути ідеального миру, едемського саду, він егоїстично позбавляє Лоліту її власного дитинства - і тим самим зраджує романтичну віру і свободу». Інакше говорячи, здійснення індивідуальної свободи

модерністського або романтичного творця виявляється для Гумберта можливим тільки ціною знищення всякої, навіть потенційної свободи Іншого - а саме Лоліти.

Завдяки цим непомітним, але наполегливим сигналам мотив руйнування і смерті придбаває в «Лоліте» алегоричне значення. Ефект саморазрушення тексту і авторської особистості в повній мірі усвідомлений і Гумбертом, і його невидимим творцем - Набоковим. «О, Лоліта моя, вся, що можу тепер, - це грати словами», - сумно вигукує Гумберт, але навіть процес листа не спасає від (само) руйнування. Так, творча свобода подарована персонажу, але роман побудований так, що, ще не почавши читати «сповідь Светлокожего Вдівця», ми з самого початку повідомлені про те, що всі головні персонажі романа - Гумберт, Лоліта, Шарлотта, Куїльті - мертві. Як ні дивно, обізнаний про це і сам автор тексту, Гумберт - адже роман завершується його умовою опублікувати «сповідь Светлокожего Вдівця» не тільки після смерті автора, але і після смерті Лоліти; Гумберт тільки не знає, що Лоліта помре усього через декілька місяців після нього. За межами листа - смерть, а не видиме безсмертя повествователя, як, наприклад, в «Дарі» (ср. в фіналі: «для видінь межі смертної також немає... і не кінчається рядок»), «Запрошенні на страту» або в «Bend Sinister».

Гарпер Лі. «Вбити пересмішника»

Рік написання – 1960

Головні герої – адвокат Аттікус Фінч та його діти: тринадцятилітній син Джим та восьмилітня Джин-Луїза, від імені якої й ведеться оповідь, їх друг – Ділл, Том Робінсон – негр, якого захищає на суді Аттікус, сусід Артур Редлі, дорослі і юні жителі містечка (білі і чорні).

Композиція: у творі 31 глава і 2 частини

місце події – Алабама.

Час подій – 30-ті рр. минулого століття.

Події роману відбуваються в містечку Мейкоб (штат Алабама) в середині 30 років 20 ст. У романі є згадки про Велику депресію, про 1930-ті роки, коли США та інші країни світу потерпали від найдовшої економічної кризи. У країні значно зріс рівень безробіття і скоротилося промислове виробництво, а сотні тисяч американців стали бездомними. У романі два сюжети книги розгортаються поступово по двох паралельних лініях, щоб до кінця твору зійтися в одній точці.

Перша – обертається навколо «Опудала» Артура Редлі, який живе в напівзруйнованому будинку на одній вулиці з Фінчами і, за чутками, є таким собі монстром. Глазастик, Джим і їх сусід Дилл пустують, всіляко намагаючись виманити Опудало. Несподівано Опудало відповідає взаємністю на їх інтерес, підносячи їм невеликі подарунки до тих пір, поки не сходить зі свого ганку прямо в їхнє життя в ту хвилину, коли він їм найбільше потрібен. Коли Юел, один з героїв повісті, викритий адвокатом, батьком дітей, у брехні, підло мстить, завдаючи кухонним ножом удар Глазастик і ламаючи руки Джиму, тоді і приходить на допомогу той, кого вони найбільше боялися.

Друга сюжетна лінія – про батька Глазастика і Джима, адвоката Аттікуса Фінча. Місцевий суддя призначає його захисником чорношкірого чоловіка Тома Робінсона, який помилково звинувачується в зґвалтуванні білої дівчини. Аттікус підозрює, що програє справу, але все одно сміливо протистоїть труднощам, в якийсь момент героїчно стає між своїм клієнтом і натовпом лінчевателів.

У творі «Убити пересмішника» висвітлюється багато моральних і суспільних проблем. Америка 30-х років ХХ століття представляла собою країну, чорношкіре населення якої було позбавлене громадянських прав. Знаючи про це, Аттікус Фінч все ж береться захищати негра, знаючи заздалегідь, що програє справу.

Р. Карвер. Короткі оповіді.

Реймонд Карвер (Raymond Carver; 25.05.1938, Клетскені, Орегон – 2.08.1988, Порт-Анджелес, Вашингтон) – американський поет і новеліст, найвизначніший американський майстер надкороткої прози другої половини ХХ ст. Народився у сім'ї робітника лісопильні та офіціантки.

Літературною творчістю почав займатися досить рано, але, одружившись у 18 років, змушений був відкинути літературну діяльність через необхідність заробляти. Він змінював роботу за роботою. Його дружина Маріанна часто змушена була утримувати сім'ю, оскільки Реймонд Карвер захопився алкоголем та понад усе все ж прагнув займатися письменницькою діяльністю. У 1959 році вчився на письменницьких курсах в американського автора-прозаїка Джона Чампліна Гарднера, який став наставником Карвера; саме він навчив його сокращувати кожен абзац, що складався із 25-ти слів, до 15-ти. Згодом Ремонд Карвер вчився в університеті Гумбольдта в Каліфорнії, в університеті Айови. У 1970-80-х викладав у різних американських університетах. Подеколи його твори публікували в невеликих журналах, але довгий час, до появи збірки «Помовчте, будь ласка» у 1976 році,

Карвер не був відомий широкій аудиторії. Того року він кинув пити (після складної мозкової коми) – алкоголь уже встиг зруйнувати його перший шлюб, лишивши відбиток на все життя. Та свій непростий досвід Карверу вдалося переродити в унікальний літературний ландшафт із уламків розбитих мрій «містечкової» Америки. Цей «ландшафт» став класикою літератури США, великою мірою надихнувши американське мистецтво, яким ми маємо змогу насолоджуватися зараз. Збірка оповідань «Про що ми говоримо, коли говоримо про любов» – апогей мінімалістичного стилю Карвера, де важить кожне слово, кожна пауза й кома.

Надлаконічність текстів Реймонда Карвера – це також результат його співпраці з редактором Гордоном Лішем. Такий стиль надкороткої прози сформував в американській літературі 1970-80-х років цілий напрям, який отримав назву «брудний реалізм». В одному із визначень цього стилю його описано так: «Брудний реалізм вимагає такої економії слів, що будь-який опис піддається стриптизу і доводиться до базового мінімуму. Решту віддано діалогові. Розмірковувань немає, зміст диктує смисл. Персонажі, зазвичай, – люди невидатні».

Серед перекладів творів Реймонда Карвера є і переклади японською, які здійснив видатний Харукі Муракамі.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Д. Селінджер. «Над прірвою у житті». Головні характеристики
2. Творчість Кена Кізі «Пролітаючи над гніздом зозулі»
3. Дж. Керуак. Головні характеристики творчості «На шляху»
4. В. Набоков. «Лоліта»
5. Гарпер Лі. «Вбити пересмішника»
6. Р. Карвер. Короткі оповіді.

Лекція № 9. СУЧАСНІ УСПІШНІ АВТОРИ США ТА БРИТАНІЇ

1. С. Кінг Його творчість Головні характеристики

Якщо поглянути на твори видатного американця з точки зору професій головних героїв, то зауважимо цікаву річ: досить часто героями творів Кінга стають саме письменники. Стівен Кінг і сам пройшов чималий шлях становлення від письменника-аматора до професіонала, який заробляє значні гонорари виключно за допомогою своєї уяви та вмінню оповідати історії. Помилково вважати, що Кінг пише банальні жахи – цінність його творів полягає насамперед у тому, що він вміє майстерно показати темряву людських

душ,

і ця темрява, як доводить раз за разом король жахів, моторошніша за будь-яку іншу темряву та породжені нею чудовиська.

Письменники – чи не найулюбленіші персонажі Стівена Кінга. І це зовсім не дивно, адже про яку професію може краще розповісти у своїх романах сам письменник. Стівен Кінг має також педагогічний досвід, бо встиг до свого успіху в письменництві попрацювати вчителем англійської мови та літератури в школі (про ці та інші деталі свого життя він розповідає в автобіографічній книзі «Про письменницьке ремесло»). Тому не дивно, що у його творах подекуди фігурують вчителі. Згадати хоча б Джейка Еппінга з науково-фантастичного роману «11/22/63», тренера дитячої ліги бейсболу та вчителя англійської мови (роман «Аутсайдер»).

Перш за все творчість Кінга подобається його поціновувачам тим, що він вміє показати життя без прикрас, вміє проникнути в голову кожного персонажа і вивернути назовні усі їхні страхи, травми дитинства та дорослішання, і майстерно вплести все це в канву оповіді. Такі речі реально підкупають, вкупі з чудовиськами із паралельних світів («Історія Лізі»), древніми вампірами («Салимове лігво» та «Доктор Сон»), привидами («Сяйво») та іншими почварами з усіх мислимих і немислимих світів. Навіть з космосу («Воно»). На мою думку, одним із найцікавіших проявів героїв-письменників є герой роману «Сяйво».

СЯЙВО

Головні герої цього роману жахів – сімейство Торренсів. Глава сім'ї Джек Торренс – письменник і драматург, який ніби й не є безнадійним, однак молодим його вже не назвеш; і в його віці уже було б добре написати не лише декілька добрих оповідань, а й пристойний роман. Він розуміє це все, і це також додатково тисне на нього – всі ці думки про власні невдачі і промахи, що у підсумку стає однією з причин, які зрештою призводять до трагедії. Звичайно, важливу роль відіграла схильність Джека до випивки, тому... хочете побувати в

голові письменника-п'янички? Читайте роман «Сяйво».

Як і в багатьох інших романах, Кінг з властивою йому деталізацією описує тонкощі цієї професії, її принади та темні сторони. Читати роздуми автора про письменництво та творчі муки, які частенько супроводжують процес створення нового твору – надзвичайно пізнавально, якщо вас цікавить творчий процес зсередини.

Творчість Ч. Паланіка. "Бійцівський клуб"

У 1960-х роках на Заході набув поширення феномен контркультури. Контркультура має на меті розробити нові дискурсивні моделі, встановити новий час і простір, фактично створити нову соціальну дійсність. Але досить складно порушувати канони: догмати домінантної культури міцно тримають суспільну свідомість, ортодоксія панує над світом. За таких умов контркультурним явищам важко зайняти чільні місця в соціокультурному просторі сучасності. Виключенням є резонансний роман «Бійцівський клуб» непередбачуваного і категоричного американського письменника та журналіста українського походження Чака Поланіка.

За сюжетом книги герой-оповідач не сприймає споживацьке суспільство, у якому доводиться існувати. Через це його турбує безсоння, що не зникає навіть після докторських порад жувати корінь валеріани і більше рухатися, не мають належного впливу й пігулки амобарбіталу. Та, як відомо, звикання призводить до втрати терапевтичного ефекту. Оповідач роману щиро зізнається: «Я дурний. Усе моє життя – лише жадоба володіти речами, потреба володіти речами» (стор. 172). Його ж супутник Тайлер Дьорден промовляє з цього приводу філософську сентенцію: «Хто руйнує майно моє, звільняє мене й рятує мій дух. Учитель, що прибирає скарби земні з мого шляху, визволить мене» (стор. 129). Цей загадковий персонаж усвідомлює і пропагує ідею того, що тільки завдяки руйнуванню зв'язків із матеріальним, людина здатна максимально виявити свою духовну силу.

Чак Поланік у своєму романі також розкриває питання ставлення до чоловіків у американському середовищі, робить спробу створити правдивий образ справжнього чоловіка, який не обмежується офісним простором і достойною посадою.

Чоловіки «Бійцівського клубу» відчують, що не мають достатньої влади над життям, вони розчаровані та безпорадні, але приймають мужнє рішення – збудувати новий світ. Але, звісно, перед цим потрібно зруйнувати старий...

«Бійцівський клуб» – книга не для всіх і, водночас, для кожного. Це жорсткий та нетривіальний текст з особливою внутрішньою побудовою, де відсутня звична фабульна дія, де читачеві не надається можливостей стежити за сюжетними перипетіями, натомість автор демонструє вміння тримати читацьку увагу, акцентуючи на ключових моментах, відкидаючи зайве, склеюючи фрагменти пам'ятними 25-ми кадрами-рядками. Це приголомшливий дебютний роман наразі вже культового письменника, твір про стійких чоловіків зі шрами й саднами на тілі, які, розваливши потріскані цивілізаційні мури, здатні започаткувати власну життєву формацію.

На диво, роман «Бійцівський клуб» отримав визнання і був оцінений належним чином тільки після виходу в 1999 році однойменної екранізації режисера Девіда Фінчера з Бредом Піттом, Едвардом Нортоном і Геленою Бонем Картер у головних ролях. Саме завдяки успіху цієї кінострічки письменник Чак Поланік став відомим у широких колах, у нього з'явилося багато прихильників і послідовників.

Головні характеристики творчості Дж. Толкієна

Джон Роналд Рувел Толкін — англійський письменник, поет, філолог, професор, класик світової літератури ХХ століття та один із фундаторів жанрового різновиду фантастики — високе фентезі. Найбільш відомий як автор «Гобіта, або Туди і Звідти», «Володаря перснів» та «Сильмариліона». Багато авторів писали твори в жанрі фентезі і до Толкіна, однак через велику популярність та значну

прихильність до жанру багато хто вважає Толкіна «батьком» сучасної фентезі-літератури, яку називають, головним чином, «високим фентезі».

- У 2008 році британська газета The Times поставила його на шосте місце в списку «50 найбільших британських письменників з 1945 року».
- У 2009 році американський журнал Forbes назвав його п'ятим серед померлих знаменитостей із найбільшим прибутком.

- У 2019 році вийшов фільм (біографічна драма) «Толкін» (США). Режисер — Доме Карукоскі. Образ письменника втілює Ніколас Голт. Перші літературні (власне, поетичні) спроби Толкіна датуються початком 1910-их рр. під час його «членства» у «Чайному клубі...», учасники якого всіляко заохочували прояви індивідуальної творчості. За словами біографа Г. Карпентера, непрямий вплив на майбутнього письменника могли справити викладачі англійської літератури у Школі ім. Короля Едуарда Джордж Бруертон (англ. George Brewerton) та Р. В. Рейнольдз (англ. R. W. Reynolds), які намагалися прищепити своїм учням любов до поезії. Опосередковано на рішення Толкіна зайнятися віршуванням також вплинула постановка п'єси Джеймса Баррі «Пітер Пен», яку він побачив у квітні 1910 р., а також творчість католицького поета-містика Френсіса Томпсона. Уся сукупність легенд та міфів про вигаданий світ Середзем'я за життя Толкіна так ніколи оприлюднена і не була. Видавці ні до, ні після успіху «Гобіта» не наважувалися їх видавати, побоюючись незвичності жанру, обраного автором. Останній планував зробити із них додаток до «Володаря Перстенів», котрий мав би бути надрукований разом із романом, проте і на цей крок (з ринкових та загальноекономічних міркувань) видавництва не пішли. В останні роки життя Толкін захопився суттєвим перекроюванням легенд, складених раніше, тому до послідовного, цілісного вигляду їх так і не довів. Уперше світ їх побачив за редакцією Толкіна під назвою «Сильмариліон» у 1977 році, а згодом — у вигляді різноманітних чернеткових записів із розлогіми коментарями того самого Толкіна — у перших 5-ти (ранні версії) і 10-му та 11-му томах (пізні версії) «Історії Середзем'я».

Дж. Роулінг та "Гаррі Поттер"

У 1990 році Джоан Роулінг вигадала образ Гаррі Поттера, їдучи в поїзді з Манчестера до Лондона. З самого початку вона знала, що це буде семитомна серія книг про молодого чарівника, який відвідує школу для відьом та чаклунів. Першу книгу серії — «Гаррі Поттер і філософський камінь», котра вийшла друком у Великій Британії в 1997 р., — Роулінг писала п'ять років. Закінчити роман їй вдалося завдяки Шотландській раді у справах мистецтв, яка виділила Роулінг невеликий грант у рамках підтримки дитячих письменників. Коли рукопис було закінчено, виявилось, що жодне видавництво не захотіло видавати книгу початкуючої письменниці. Роулінг віддала рукопис літературному агенту, а сама влаштувалася вчителькою французької мови в один із єдинбурзьких коледжів, щоб мати змогу утримувати доньку. У 1995 році вона закінчила роман «Гаррі Поттер і філософський камінь». Через рік Джоан підписала контракт з літературним агентом Крістофером Літллом. Після того, як агентство пропонувало книгу кільком видавцям і неодноразово отримувало відмови, у 1995 році невелике видавництво «Блумсбері» погодилося її прийняти. Книга накладом 500 примірників вийшла у світ 26 червня 1997 року. Видавці не могли уявити, якої популярності набуде проста дитяча казка. Історія про Поттера миттєво стала хітом у Великій Британії, а потім і в усьому світі. Через три дні після публікації першого роману про Гаррі Поттера американський видавець Scholastic придбав авторські права на перший твір Роулінг за 100 000 доларів. За контрактом письменниця зі своїм агентом отримала 80 відсотків від цього. У вересні 1997 року Карлсен Ферляг з Гамбурга придбав права на всі сім романів серії для німецькомовного простору. Роман «Гаррі Поттер і філософський камінь» вийшов наступного року з початковим накладом 8000 примірників. За чотири роки оборот видавництва виріс на 143 % і склав у 2001 році 100 млн доларів

Другий том «Гаррі Поттер і таємна кімната» був завершений письменницею незабаром після публікації першого тому і був опублікований 1998 року. Перші два томи вже добре продавалися, а після публікації третього тому «Гаррі Поттер і в'язень

Азкабану» (1999) до Джоан Роулінг прийшла справді всесвітня популярність. Починаючи з жовтня 1999 року, перші три томи займали перші три місця у списку бестселерів Нью-Йорк таймс.

Четвертий том «Гаррі Поттер і келих вогню», опублікований 2000 року, з'явився у рекордних перших виданнях у мільйоні примірників у Великій Британії та Німеччині та 3,8 млн у США.

П'ятий том «Гаррі Поттер і Орден Фенікса» був опублікований у червні 2003 року зі ще більшою кількістю примірників, ніж попередні. Шостий том «Гаррі Поттер і напівкровний Принц» Роулінг закінчила у грудні 2004 року, і він був надрукований у липні 2005 року. 11 січня 2007 року Джоан Роулінг закінчила роботу над сьомим і останнім томом «Гаррі Поттер і смертельні реліквії». Вона написала дату на мармуровому бюсті в готельному номері в Единбурзі, де вона востаннє працювала над книгою: «Дж. К. Роулінг закінчила писати „Гаррі Поттера і смертельні реліквії“ в цій кімнаті 11 січня 2007 року»

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. С. Кінг Його творчість Головні характеристики
2. Творчість Ч. Паланіка. "Бійцівський клуб"
3. Головні характеристики творчості Дж. Толкієна
4. Дж. Роулінг та "Гаррі Поттер"

Література.

1. Історія американської літератури / Тамара Денисова ; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2012. 487 с.

2. Література Великої Британії та США: навч. посіб. М. М. Дудченко. 2-ге вид., доп. Суми: Університетська книга, 2012. 445 с.
3. Гарлемський ренесанс : (історія, теорія, поетика та афро-американ. самість) / Марія Шимчишин. — Тернопіль : Підруч. і посіб., 2010. 319 с. Перекладацька рецепція сучасної американської поезії: монографія . А.В. Пермінова. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго. 2015. 352 с.
4. Sacvan Bercovitch: *The Cambridge History of American Literature*. Cambridge University Press, New York. 1994. 2005.
5. Emory Elliott: *Columbia Literary History of the United States*. Columbia UP, New York 1988.
6. Robert Spiller: *A Literary History of the United States*. 4 вид. Macmillan. New York 1974.
7. Henry Nash Smith: *Virgin Land. The American West As Symbol and Myth*. CUP, Cambridge, Mass. 2000, ISBN 0-674-93955-7
8. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія». 2007. 495 с.
9. Шевченківська енциклопедія: — Т.5. / Гол. ред. М. Г. Жулинський. Київ: Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка. 2015. С. 1024 -1029.

Навчальне видання

СИНОПСИС ЛЕКЦІЙ

до практичних занять з дисципліни

«ЛІТЕРАТУРА КРАЇН, МОВА ЯКИХ ВИВЧАЄТЬСЯ»

для здобувачів вищої освіти спеціальності 035 «Філологія»

(Електронне видання) Укладач: ТАРАНЕНКО Ольга Геннадіївна

Оригінал-макет О.Г. Тараненко

Підписано до друку _____. Формат 60x84 1/16. Папір типогр. Гарнітура Times. Друк офсетний. Умов. друк. арк. ____.
Обл.-вид. арк. ____ . Тираж ____ екз. Вид. № ____ . Замов. № ____ . Ціна договірна.

Видавництво Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Адреса видавництва: м. м.Київ вул.Іоанна Павла II.17. Телефон: +38 (050) 218 04 78, факс (064 52) 4 03 42 e-mail:

vidavnictvosnu.ua@gmail.com

